

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Kelli Aia

Jälgimiskonstruktsioonide kasutamine peredes: noorte täiskasvanute ja nende vanemate arvamused ja kogemused

Magistritöö

Juhendaja: Prof. Andra Siibak

Tartu 2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	7
1.1 Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria ja privaatsus perekonnas.....	7
1.2 Perekonna suhtlemismustrid.....	10
1.3 Noore täiskasvanu ja lapsevanema vaheline kommunikatsioon.....	11
1.4 Jälgimist võimaldavad rakendused.....	13
1.5 Jälgimisega seonduvad privaatsusriived.....	16
1.6 Eesmärk ja uurimisküsimused.....	17
2. MEETOD JA VALIM.....	18
2.1 Valim.....	18
2.2 Andmekogumismeetod.....	20
2.3 Andmeanalüüsimeetod.....	23
3. TULEMUSED.....	25
3.1 Laps-vanema usaldussuhe ja suhtlemismustrid perekondades.....	25
3.1.1 Perekondlikud suhtlemismustrid.....	25
3.1.2 Usaldussuhe lapse ja vanema vahel: peresuhtluse alustala.....	27
3.1.3 Jälgimise rakenduste kasutuselevõtt: vanemad kui lapse privaatsuse kaasomanikud.....	30
3.1.3.1 Jälgimise rakendused kui kommertsiaalse ja interpersonaalse privaatsuse riive.....	35
3.2 Jälgimise rakenduste kasutamispõhjused ja -praktikad peredes.....	38
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	43

4.1 Järeldused ja diskussioon.....	43
4.2 Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused.....	49
KOKKUVÕTE.....	51
SUMMARY.....	53
KASUTATUD KIRJANDUS.....	55
LISAD.....	63
Lisa 1. Intervjuu kava „Monitoorimine – noorte täiskasvanute vaade“.....	63
Lisa 2. Intervjuu kava „Monitoorimine – lapsevanema vaade“.....	65
Lisa 3. Väitekaardid noored täiskasvanud.....	68
Lisa 4. Väitekaardid lapsevanemad.....	69
Lisa 5. Koodipuu.....	71

SISSEJUHATUS

Ajal, mil juurdepääs erinevatele tehnoloogilistele vahenditele on üha laialdasem, tuleb suuremat rõhku panna sellele, millist rolli mängib tehnoloogia (näiteks jälgimise rakendused) perekonna suhtlemismustrites ja privaatsuspiiride seadmisel. Petronio (2002) ja Morr Serewiczi (2013) sõnul on perekond üks esimesi keskkondi, kus inimesed privaatsust ja privaatsuspiiride seadmist tundma õpivad. Laste kasvades muutub nende arusaam oma eraelu puutumatuses ning muutused elukeskkonnas ja sotsiaalsetest suhetes mõjutavad noorte privaatsuspiiride tunnetamist (Morr Serewicz, 2013).

Kuna **noore täiskasvanu iga** (ingl *emerging adulthood*) on üleminekuperiood teismelise east täiskasvanuks saamiseks, siis toimuvad sel ajal noore elus erinevad sotsiaalsed ja majanduslikud muutused (Ledbetter ja Vik, 2012). Noore täiskasvanu iga võib ulatuda hilisteismelisest kuni kahekümnendate lõppu, kuid reeglina mõeldakse selles arengukontseptsioonis noortele vanusevahemikus 18 kuni 25 eluaastat (Anett, 2000). Enda töös olengi võtnud vaatluse alla just sellises vanuses noored täiskasvanud, kes kasutavad oma vanematega jälgimist võimaldavaid rakendusi.

Eelmainitud perioodil hakkab muutuma ka noore suhe oma vanematega ning selline muutus võib mõlemale osapoolle keeruliseks kujuneda. Ühelt poolt soovib noor täiskasvanu rohkem iseseisvust, kuid samas võib ta suuresti nii majanduslikult kui ka sotsiaalselt oma vanematest veel sõltuv olla (Padilla-Walker, Son ja Nelson, 2021). Vanematest eraldi elukohta kolimine paneb noore ja tema vanema olukorda, kus igapäevane silmast-silma suhtlus tuleb asendada suhtlusega, mis toimib tehnoloogiliste kommunikatsioonikanalite toel, sealjuures tavapärasest omavahelist suhtlust säilitades (Lachance, 2020). Aktiivse tehnoloogia ja interneti kasutuse tõttu on perekonnad muutunud aga (jälgimise)seadmete objektideks, mistõttu võivad ohtu sattuda inimeste privaatsed andmed. Nii näiteks tõdevad Newell, Metoyer ja Moor (2015), et elektrooniliste seadmete monitoorimise ja vahendamise praktikad on perekonnas muutnud privaatsuse olemust. Samas on rahvusvahelistes uuringutes pööratud veel liialt vähe tähelepanu sellele, mida teeb järjest suurenev jälgimise rakenduste kasutusele võtmine **perekonna suhtlemismustritega** (ingl *family communication patterns*) ning kuidas see kõik mõjutab noorte täiskasvanu ja vanema vahelist suhtlust privaatsuspiiride seadmise kontekstis.

Soovin oma magistritööga selle uurimistühimiku täitmisesse panustada. Minu töö eesmärgiks on saada ülevaade noorte täiskasvanute ja nende vanemate arvamustest, kogemustest ja peresisestest

praktikatest seoses jälgimiskeskenduste kasutamisega. Soovin teada saada, mis on ajendanud perekondi jälgimiskeskendusi kasutusele võtma ja kuidas sobituvad jälgimiskeskendused peredes kasutusel olevatesse suhtlemismustritesse. Lisaks sellele on individuaal-intervjuude abil eesmärgiks teada saada noorte täiskasvanute ja vanemate arvamusi jälgimise osa laiemalt.

Sadini (2009) määratluse järgi on jälgimine kui teabe kogumine, mille eesmärk on kontrollida, kas kujutletav reaalsus vastab tegelikkusele või mitte. Sellele tuginedes peaks Lachance (2020) sõnul olema jälgimine olema viis saada teavet, aga mitte püüda jälgitavate inimeste käitumist muuta. Mõeldes jälgimiskeskenduste kasutamise peale, siis annab keskendusest saadud teave jälgijale võimaluse tuua mingid teemad esile ning selle kaudu üritada mõjutada jälgitava järgmiseid käike või valikuid.

Viimastel aastatel on Eestis jälgimiskeskenduste kasutamist peredes hakatud siiski aina enam uurima. Näiteks on uuritud eelteismeliste ja nende vanemate kogemusi jälgimiskeskenduste kasutamisega (Sukk ja Siibak 2021, 2022), aga ka 14–16aastaste noorte vanemate kogemusi (Aia, 2020). Perekonna suhtlusmustrite ja privaatsuspiiride temaatikat on varemalt uurinud Taimi Tamme (2022). Kõik need varasemad uuringud on aga keskendunud alaealiste laste või nende vanemate kogemuste kaardistamisele, kuid noorte täiskasvanute arvamusi ja kogemusi vanemate poolse jälgimiskeskenduste kasutamise osas varemalt uurinud ei ole. Nooremate lastega tehtud uuringutes on eeldatud, et vanemad eas laste arusaamad privaatsusest ja vanematega suhtlemisest muutuvad (Petronio, 2013; Morr Serewicz, 2010), kuid tegelikult me ei tea, kas see jälgimiskeskenduste kasutamise osas ka niimoodi on või ei ole. Uurides bakalaureusetöök teismeliste noorte vanemate kogemusi, tekkis mul küsimus, kas ja miks on ka täiskasvanud inimesed nõus oma vanematega jälgimiskeskendusi kasutades oma privaatset informatsiooni jagama.

Uurimisküsimustele vastamiseks viisin läbi poolstruktureeritud individuaalintervjuud noorte täiskasvanute (N=10) ja nende vanematega (N=10). Kombineerisin poolstruktureeritud individuaalintervjuusid Q-meetodiga, paludes noortel ja nende vanematel hinnata jälgimiskeskenduste kasutamise ning vanema-lapse suhtlusmustrite teemal sõnastatud väiteid, eesmärgiga kaardistada uuringus osalejate subjektiivseid hinnanguid antud teemadel. Noored täiskasvanud andsid hinnanguid 28 väitele ning nende vanemad 26 väitele. Q-meetod tugineb nii kvalitatiivsetele kui ka kvantitatiivsetele andmekogumise ja -analüüsi meetoditele (Ellingsen, Størksen ja Stephens, 2010) ning on ennekõike mõeldud subjektiivsuse uurimiseks, st selle abil saab vaadelda inimeste arvamusi, uskumisi, suhtumist ning seisukohti (van Exel ja de Graaf,

2005). Oluline on mainida, et väikese valimi tõttu ei kasuta ma oma magistritöös Q-meetodit klassikalisel viisil. Q-meetodist on töös kasutusel Q-kaartide sorteerimisel saadud kvalitatiivne sisend, et rikastada intervjuumaterjali.

Töö esimeses peatükis annan ülevaate uuringu teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest – kirjeldan kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriast lähtudes laste privaatsust perekonnas, annan ülevaate perekonna suhtlemismustritest, noore täiskasvanu ja lapsevanema vahelisest kommunikatsioonist ning selgitan, milliste tehnoloogiliste vahendite abil saavad lapsevanemad oma noorte täiskasvanute tegemisi jälgida. Samuti avan seda, mida mõistetakse lapsepõlve andmestumise all ja missugused probleemid selle nähtusega kaasneda võivad. Teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade osa lõpus toon välja kaks uurimisküsimust, millele magistritöö vastuseid otsin. Teises peatükis kirjeldan valimi moodustamise printsiipe ja uuringus osalejaid, ning rakendatud andmekogumis- ja andmeanalüüsimeetodit. Kolmandas peatükis tutvustan intervjuude käigus saadud tulemusi. Magistritöö lõpetab järelduste ja diskussiooni peatükk, kus räägin ka teema edasistest uurimisvõimalustest.

Minu suurimad tänusõnad lähevad juhendaja Andra Siibakule, kelle pühendunud lähenemine ja põhjalik tagasiside aitasid suuresti kaasa minu magistritöö valmimisele. Suur aitäh retsensendile põhjaliku ja abistava tagasiside eest. Suur aitäh intervjuudes osalenud peredele ja kõigile tuttavatele, kes mind valimisse sobinud peredega kokku viisid.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Selles peatükis annan ülevaate kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teoriast (Petronio, 2002) ja perekonna suhtlemismustrite teoriast (Koerner ja Fitzpatrick, 2006). Kirjeldan lapsevanema ja noore täiskasvanu suhtlust peres. Selgitan, milliste tehnoloogiliste vahendite abil saavad perekonnad üksteise tegemisi jälgida ning milliste probleemidega võivad jälgimistehnoloogiat kasutavad pered kokku puutuda. Viimases alaosas toon välja magistritöö eesmärgid ning uurimisküsimused.

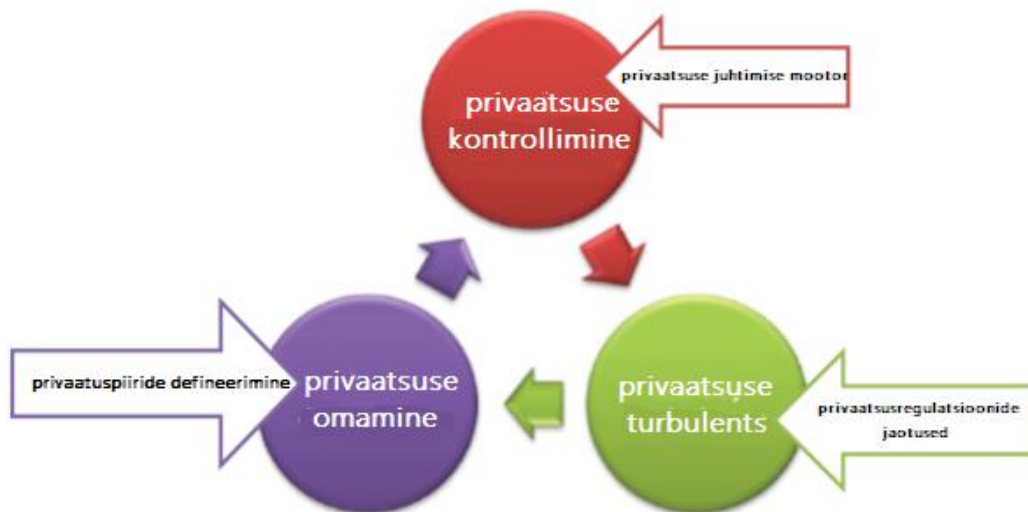
1.1 Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria ja privaatsus perekonnas

Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria (ingl *communication privacy management theory*) eesmärgiks on selgitada seoseid privaatsusega seotud kommunikatiivsetele probleemidele, millega inimesed igapäevaelus silmitsi seisavad (Petronio, 2002). Teooria üritab seletada, kuidas inimesed teevad valikuid informatsiooni avalikustamise või varjamise kohta lähtudes kriteeriumitest ja tingimustest, mida nad oluliseks peavad (*Ibid.*). Kuigi algselt mõtestas Petronio (2002) peamiselt abikaasade vahelist teabe avalikustamist, siis aastatega on tema käsitlustest välja arenenud teooria, mis puudutab privaatsuse haldamise küsimust perekonnaelu erinevates valdkondades (Morr Serewicz, 2013). Näiteks hõlmab teooria endas ka 1) peresuhtlust, pöörates sealjuures erilist tähelepanu vanemlikule privaatsuse rikkumisele, 2) sotsiaalmeediale, 3) tervise ja 4) suhete probleemidele (Petronio, 2013). Perekond on üks peamine ja tavaliselt ka esimene keskkond, kus inimesed privaatsust tundma õpivad (Morr Serewicz, 2013). Vastavalt perekonna liikmete kasvamisele aja jooksul, peaks muutuma ka perekonna privaatsuse haldamise reelgid ja kokkulepped.

Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria kohaselt usuvad inimesed, et neil on õigus omada ja reguleerida ligipääsu nende isiklikule teabele (Petronio, 2002) ning seda, kuidas inimesed privaatset teavet reguleerivad aitavad mõista teooria kolm aspekti (Petronio, 2013):

- 1) **privaatsuse omamine** (ingl *privacy ownership*), mis keskendub privaatsele teabele ja ütleb, et omandiõigust saab piirata või teistega jagada ning seega tuleb omandis oleva info piirid kooskõlastada ühiselt. Jagades infot teistega saavad neist info **kaasomanikud** (ingl *co-owners*).

- 2) **privaatsuse kontroll** (ingl *privacy control*) ehk privaatsuse juhtimise mootor, mis ühendab endas inimese õigused isiklikule teabele ja selle kontrollimehhanismid. Lisaks mängivad olulist rolli erinevad privaatsuseeskirjad ja nende kasutamine ning privaatsus reeglite kooskõlastamine info kaasomanikega.
- 3) **privaatsuse turbulents** (ingl *privacy turbulence*), mis ütleb, et privaatsuse reguleerimine on sageli ettearvamatu ja võib ulatuda häiretest privaatsuse haldussüsteemis kuni täieliku reguleerituseni.

Joonis 1. Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria elemendid (Petronio, 2013; tõlge Aia, 2020).

Petronio (2013) kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriale tuginevalt võib seega väita, et perekonnad toetuvad oma pere privaatsuseeskirjade välja töötamisel just neile kolmele eelmainitud aspektile. Näiteks tehakse erinevaid peresiseseid kokkuleppeid ja privaatse info nn kaasomanikeks võivad olla teised pereliikmed (nt vanemad). Peres eeldatakse info kaasomanikelt, et nad kaitsevad privaatse info levimist nii üksikisikutele perekonnas kui ka väljaspool seda (Petronio, 2010).

Laste kasvades ja küpsemaks saades muutub nende eraelu puutumatus kontseptsioon ning kaaslaste, kooli ja vahendatud suhtluse mõjud muudavad noorukite privaatsuse tunnetamist (Morr Serewicz, 2013). Petronio (1994) sõnul tekib noorukieas lastel suurem autonoomiavajadus, mis on kõige paremini tajutav just nende soovist suurema privaatsuse järele (viidatud Petronio,

2002 kaudu). Noorukieas hakkavad lapsed välja töötama justkui oma privaatsuseeskirjade kogumit, mis võib erineda sellest, mida vanemad neile õpetasid (Petronio, 2002). Periood, kus noorukieas laste privaatsusvajadus muutma hakkab, võib olla vanematele keeruline, sest tihti pakuvad nad lastele endiselt nende põhivajadusi (nt toit, peavari jms) (Kennedy-Lightsey ja Frisby, 2016). Seega võivad vanemad Petronio (2010) sõnul tunda, et nende õigus ja/või kohustus on teada saada, mis nende laste elus toimub. Võib juhtuda, et samal ajal kui noorukieas indiviid soovib oma iseseisvuse kehtestamiseks suuremat privaatsust, võivad vanemad seotustunde säilitamiseks otsida oma lapse eraelu kohta just vastupidiselt rohkem teavet (Kennedy-Lightsey ja Frisby, 2016). Vanemad, kes peavad kinni muutustest laste privaatsuse piirides ja reeglites, julgustavad oma lapsi vanematest tervislikult eralduma (Petronio, 1994; viidatud Kennedy-Lightsey ja Frisby, 2016 kaudu).

Kui noorukieas inimesed avaldavad oma vanematele privaatset infot, kutsuvad nad kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriale tuginedes, vanemaid infojagamise ühisesse piiri (Petronio, 2002). Oma laste informatsiooni avalikustajatena saavad vanematest teabe kaasomanikud ja nad jagavad vastutust ka teabe kaitsmise ees (Kennedy-Lightsey ja Frisby, 2016). Kuna noorukieas on individuaalsusel argenguline tähtsus, on oluline piirid pereliikmete vahel kindlaks määrata (Morr Serewicz, 2013).

Info omanikud ja kaasomanikud peaksid arutama, kes saab/ei saa teavet ja mil määral teabe jagamine toimub (Petronio ja Bantz, 1991; Venetis et al., 2012; viidatud Kennedy-Lightsey ja Frisby, 2016 kaudu). Piiride kooskõlastamine aitab teabe algsel omanikul säilitada soovitud kontroll oma teabe üle (Kennedy-Lightsey, Martin, Thompson, Himes ja Clingerman, 2012) ja edukas piiride kooskõlastamine perekonnas võib teoretikute Carmoni, Milleri ja Brasherri (2013) sõnul suurendada üldist pererahulolu.

Ledbetteri ja tema kolleegide (Ledbetter jt, 2010) arvates tajuvad noored seda, kuidas vanemad nende privaatsusesse tungivad kolmel viisil:

- 1) ruumiline sissetung ehk vanemad satuvad noore inimese privaatsesse füüsilisse ja/või vestlusruumi (nt sisenemine noore magamistuppa, silmast-silma vestluse pealtkuulamine);
- 2) vahendatud sissetung ehk vanemad uurivad noorte telefone, kuulavad pealt nende telefonikõnesid, loevad nende isiklikke meilivestlusi;
- 3) verbaalne ehk suuline sissetung, kus vanemad nõuavad isiklikku teavet või annavad noorele soovimatut nõu.

Kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria vaatenurgast võib privaatsuse rikkumine toimuda seetõttu, et vanemad ja noored määratlevad privaatsuse omandiõigust ja piiride seadmist erinevalt (Hawk, Hale, Raaijmakers ja Meeus, 2008).

Perekonna privaatsuse kontekstis on oluline tugineda kommunikatiivse privaatsuse juhtimise kolmele koostisosale, sest see aitab seada paika perekondlikud privaatsuse piirid, mis sobivad kõigile osapooltele. See omakorda vähendab perekonnas tekkivaid probleeme ja niiviisi suureneb ka üldine perekondlik rahulolu.

1.2 Perekonna suhtlemismustrid

Perekond ja sõbrad on noore jaoks primaarne suhtluskeskkond ning seetõttu on oluline, et esmases suhtluskeskkonnas, kus indiviid areneb ja õpib, oleksid suhtlemisviisid hästi organiseeritud. Nooruki ja noore täiskasvanu arengus on oluline roll ka perekonna suhtlustritel, sest privaatsust ei saa juhtida ja privaatsuse piire seada ilma hea peresisese kommunikatsioonita.

Koerner ja Fitzpatricku (2006) käsitluses on **perekonna suhtlemismustrite teooria** (ingl *family communication patterns theory*), kui terviklik perekondliku suhtlemise teooria, mis toimib nii suhtelise tunnetuse kui ka inimestevahelise käitumise tasandil ehk teooria sõltub samaaegselt nii intrapersonaalsest kui ka inimestevahelistest protsessidest. See teooria selgitab, kuidas pereliikmetel on psühholoogiline vajadus ennustada teiste pereliikmete käitumist ning mille tõttu perekonnad loovad erinevaid sotsiaalseid situatsioone, et stimuleerida teineteise mõistmist (Koerner ja Fitzpatrick, 2002)

Teooria alusel on perekonnas kaks peamist suhtlusmehhanismi: **vestlusele orienteeritus** (ingl *conversation orientation*) ja **vastavusele orienteeritus** (ingl *conformity orientation*) (Koerner ja Fitzpatrick, 2006). Ka Dorrance Hall ja Scharp (2018) kirjeldavad vestlusorientatsiooni mehhanismina, kus pereliikmed kas julgustavad või piiravad omavahelist suhtlemist. Samas ilmestab nende sõnul vastavus orientatsioon seda, et perekonna liikmetel on sarnased väärtused, veendumused ja hoiakud (Dorrance Hall ja Scharp, 2018).

Koerner ja Fitzpatrick (2002) rõhutavad, et perekondades, kus on kõrge vestlusele orienteeritud suhtlemismuster, ei seata piire teemade valikule. Selliseid peresid iseloomustab koos aja veetmine, mõtetest ja tunnetest rääkimine, ühiste tegevuste planeerimine ja otsuste langetamine

ühise perena (Rudi, Walkner ja Dworkin, 2015). Peredes tajutakse avatud suhtlemist tasuvana ja perekonna liikmed on suhte hoidmisel sageli osavamad (Dorrance Hall ja Scharp, 2018). Lisaks on kõrge orienteeritusega peredes olulisel kohal harmoonia ja konfliktide vältimine, samas madala orienteerituse puhul rõhutatakse perekonnas individuaalsust (Koerner & Fitzpatrick, 2002).

Madala vestlusorientatsiooniga peredes piiratakse suhtlust mõtete ja tunnete osas (Koerner & Fitzpatrick, 2002) ning rõhutatakse hoiakute, väärtuste ja uskumuste homogeensust (Rudi jt, 2015). Kõrge vastavusega perekondades luuakse keskkond, mida iseloomustavad ühtsed uskumused ja hoiakud, kuid need keskenduvad perekonna harmooniale ning kuulekuse säilitamisele (Koerner & Fitzpatrick, 2004). Sellise perekonna vanemad annavad sageli oma lastele nõu ning reguleerivad pereliikmete käitumist läbi normide ja reeglite eirates erinevaid vaatenurki (Koerner & Cvancara, 2002),

Perekondlikud suhtlusmustrid on olulised, sest keskkond, kus laps kasvab, kujundab tema käitumist ka kaua pärast kodust lahkumist ja mõjutab tema taju arengut (Koerner & Fitzpatrick, 2002; Koerner & Schrodt, 2014). See, millise suhtlusmehhanismi alusel pere suhtleb, määrab ära ka nende suhtlemisviisid ja omavahelise läbisaamise.

Ledbetter (2019) väidab, et perekondlike suhtlemismustrite teoorias kirjeldatud kaasorienteerituse protsess on sarnane kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teoorias kirjeldatud **privaatsuspiiride** (ingl *privacy boundaries*) seadmisega. Küll aga eeldab privaatsuseeskirjade väljatöötamine seda, et peresisene kommunikatsioon on avatud ja üksteise privaatsuspiire austatakse. Seega, tuginedes perekondlike suhtlemismustrite teooriale, on vanemate ja laste vaheliste privaatsuspiiride seadmisel oluline, et perekonnas oleks kõrge orienteeritus vestlusele. Meetod, mida perekonnad suhtluseks kasutavad, võib Ledbetteri (2019) sõnul soodustada või pärssida seda, kuidas vanemad ja noored täiskasvanud lapsed privaatsuspiire loovad.

1.3 Noore täiskasvanu ja lapsevanema vaheline kommunikatsioon

Üldiselt lahkuvad paljud noored vanuses 18–30 eluaastat oma vanematekodust, omandavad kõrgharidust, otsivad erialast tööd ning võib-olla abielluvad ja loovad pere (Arnett, 2007). Kuigi see arengufaas nõuab suuremat sõltumatust perest, jäävad noored täiskasvanud sageli (osaliselt) sõltuvateks oma vanemate rahalistest ressurssidest, suhtlusvõrgustikest ja emotsionaalsest toest

ning see üleminekuperiood võib kujuneda keeruliseks nii vanemale kui noortele täiskasvanutele (Ledbetter ja Vik, 2012).

Lisaks sellele, et noor täiskasvanu kogeb sel perioodil olulisi muutusi ja õpib täiskasvanuks olemist, hakkab muutuma ka tema ja tema lapsevanema suhe. Ideaalis võiks lapse ja vanema hierarhiline vanema ja lapse suhe noore täiskasvanu perioodis muutuda sümmeetriliseks suhteks kahe automoomse täiskasvanu vahel, kuid sama ajal võiks säilida tihe side vanematega (Padilla-Walker jt, 2021; Scheinfeld ja Worley, 2018). Ühenduses olemise ja autonoomia vahel tasakaalu saavutamine võib mõnele perele olla keeruline, sest noorte täiskasvanute vanemad ei kipu neid täiskasvanutena kohtlema ning see võib omakorda avaldada veelgi suuremat mõju noore autonoomia vajadusele (Padilla-Walker jt, 2021).

Teismea laps-vanem suhte iseloom kandub suure tõenäosusega edasi ka noore täiskasvanu suhtesse vanematega. Uurijad (McCurdy, Benito-Gomez, Lee ja Fletcher, 2022) on leidnud, et kõige enam kanduvad edasi suhtestiliid, mida iseloomustavad noorukiea soojus ja seotus. Samas need suhted, mida teismeeas iseloomustavad konfliktid ja pinged, jätkuvad niimoodi ka noore täiskasvanu arenguperioodil. Samas leiavad uurijad, et ka stabiilses laps-vanem suhtes võib näiteks kodust lahkumine tuua kaasa ebastabiilse suhtemustri. Enamik noori täiskasvanuid tajuvad muutusi siiski postitiivsetena, sest avatuma suhtlemise ja suurema iseseisvuse tõttu muutuvad suhted vanematega vähem hierarhiliseks, kuid lähedasemaks (Lefkowitz, 2005). Näiteks jagavad Hammondsi (2015) sõnul oma privaatselt infot vanematega need noored täiskasvanud, kes tunnetavad avatud peresuhte kultuuri ja madalat suhteriski.

Noore täiskasvanu arenemisega kaasneb üldjuhul ka vanematest eraldi kolimine teise elukohta, linna või isegi riiki. Lachance (2020) toob välja, et viimasel ajal on aina enam uuritud vanema ja lapse suhet tehnoloogiliste vahendite vaatepunktist. Näiteks uurijate McCurdy jt (2022) sõnul hoiavad kolledžis käivad noored ja nende vanemad füüsilise vahemaa tõttu ühendust just tehnoloogiliste suhtluskanalite abil (nt helistamine, sõnumite saatmine ja e-kirjade saatmine). Ja kuna noored on usinamad kasutama uusi tehnoloogilisi vahendeid või lahendusi, siis selle tulemusena võivad noored täiskasvanud ja nende vanemad üha enam hakata kasutama samu kanaleid või vahendeid (McCurdy jt, 2022), sest vanemad soovivad olla lastega samas informis. Ühel poolt tekitab vanemates noorte liigne tehnoloogia kasutamine hirmu, kuid samas annab tehnoloogia neile võimaluse teada, kus ja kellega nende lapsed on ning mida nad teevad (Lachance, 2020).

Samas toovad Rudi jt (2015) välja ka selle, et kui perede suhtlusmehhanism on orienteeritud nii vestlusele kui ka vastavusele, võivad perekonnad valida teadlikult suhtlusmeetodid, mis põhinevad tehnoloogilistel vahenditel, näiteks valitakse suulise telefonivestluse asemel hoopis sõnumite või e-kirjade saatmine. Samuti võidakse vastavusele orienteeritud suhtluses kasutada tekstisõnumeid selleks, et vältida konflikte või tugevdada teatud reegleid, vestlusele orienteeritud suhtluses ollakse vahendite valimisel loovad ja spontaansed (*Ibid.*). McCurdy jt (2022) arutlevad selle üle, et kuigi tehnoloogia võib tugevada sotsiaalseid suhteid, on siiski võimalik ka see, et tehnoloogia kasutamine vähendab silmast silma suhtluse osakaalu.

Tehnoloogilisi vahendeid, mille abil noored ja nende vanemad suhelda saavad on palju ning need kõik täidavad erinevaid funktsioone. Viimastel kümnenditel on populaarseks muutunud jälgimISRakenduste ning -vahendite kasutamine, mis võivad samamoodi olla pereliikmete ühenduses olemise vahenditeks.

1.4 Jälgimist võimaldavad rakendused

Peredes kasutatav tehnoloogia võib olla ka geopositioneerimist võimaldav. Mobiiltelefonide abil kellegi jälgimine on suhteliselt uus nähtus, mis sai alguse 1980ndate keskpaigas ja on kümnendite jooksul muutunud paljude perede igapäevaelu osaks (Barron, 2014). Simpsoni (2014) sõnul on jälgimiseks mõeldud tehnoloogia järjest atraktiivsemaks muutumas lastevanematele ja peredele, sest näiteks GPS-iga (ingl *Global Positioning System*) varustatud seade annab võimaluse igal ajal ja kohas kontrollida pereliikme asukohta. Hasinoffi (2017) sõnul julgustavad enesejälgimise võimalusi pakkuvad ettevõtted perekondi jagama oma isikuandmeid (nt nutitelefoni asukohta), et perel oleks ülevaade üksteise tegemistest, ja vanemad saaksid oma lapsi kaitsta erinevate ohtude eest, ilma et nad füüsiliselt kohal olema peaksid.

Vanemate jaoks on enda laste eest hoolitsemine moraalse tooniga ning Marxi ja Steevesi (2010) sõnul kasutavad jälgimistehnoloogiate turundajad seda seadmete müümisel edukalt ära. Teadlased (Marx ja Steeves, 2010; Simpson, 2014) on leidnud, et jälgimistehnoloogiaid pakkuvad ettevõtted liialdavad riskidega, annavad katteta lubadusi ohutuse tagamiseks ning muudavad jälgimise ja liigse kontrolli peredes normaalseks nähtuseks. See on kõik viinud inimesed olukorda, kus ühiskondliku jälgimise kõrval kasvab aina enam ka vanematepoolne laste/noorte jälgimine ning monitoorimine (Barron, 2014). Erinevad jälgimISRakenduste turunduslikud diskursused kinnitavad vanematele, et õigeid valikuid tehes, suudavad vanemad

oma lapse maailma nii paremaks kui ka turvalisemaks muuta (Hasinoff, 2017). Barassi (2020) arwab, et jälgimistehnoloogiate kasvav populaarsus nii vanemate kui ka nooremate põlvkondade seas on suuresti üles ehitatud meie sügavaimale ja tumedamaile hirmule, et meil pole oma elu üle kontrolli. Veelgi enam kommuniqueeritakse vanemate valikut oma lapsi mitte jälgida kui vastutustundetut suhtumist oma lapsesse (Taylor ja Rooney, 2017).

Simpson (2014) ütleb, et näiteks GPS jälgimise puhul on oluline küsida, kas seadmed, mida näiliselt esitletakse laste vabaduse suurendajatena võib-olla hoopis piiravad laste liikumist, luues nii suurema hirmu avaliku ruumi ees kuid ka võimaldades vanematel liikumispiirangute kehtestamist. Siinkohal on oluline küsida, kas jälgimISRakendused omavad perekondlike suhtlusmustrite üle mingit mõju ja kas nende kasutamine mõjutab kuidagi laste maailma tajumist. Samas on Hasinoffi (2017) sõnul jälgimISRakendused ka vahendid, mis võimaldavad ja soodustavad vaateleja ja vaadeldava vahelist võimusuhet, kusjuures paremal võimupositsioonil on vaateleja. Ameerika Ühendriikides läbi viidud uuringust (Vasalou, Oostveen ja Joinson, 2012) selgub, et vanemad, kes eelistavad oma lapse asukohta jälgida, tegid seda turvalisuse, meelerahu ja ebakindluse vähendamise eesmärgil. Samas vanemad, kes on asukoha jälgimise vastu, kirjeldasid selle vajaduse puudumist, sest nad olid loonud usaldusväärsed süsteemid turvalisuse tagamiseks ning nad väärtustasid perekonnasisest usaldust (*Ibid.*).

JälgimISRakendusi on palju ning kõigil neil on erinevad funktsioonid. Kasutaja saab valida just endale sobivaima. Gabriels (2016) toob ühe jälgimist võimaldava rakenduse näiteks „Life360“, mis on mõeldud kasutamiseks kogu perele (ehk ka lapsed saavad oma vanemate asukohta jälgida), hädaolukorra jaoks on rakendusel paanikanupp, rakendus teavitab vanemaid, kui nende laps jõuab turvaliselt sihtkohta ja rakendusel on ka autojuhi jälgimise funktsioon. Samas ütleb Hasinoff (2017), et isiklikud jälgimistehnoloogiad, näiteks ka „Life360“ on küll osa ohutuse ja turvalisuse privatiseerimise trendist, mis ühelt poolt pakub tarbijale lahendusi riskide vähendamiseks, kuid mis tegelikult võib hoopis ebakindlust ja ebavõrdsust suurenda.

Eeltoodu põhjal võib öelda, et tänapäeva lapsed, noored ja täiskasvanud on arvukate jälgimisseadmete objektid. Uurijate seas on esile tõusnud küsimused sellest, missugused probleemid tekivad jälgimise ja jälgimistehnoloogiate kasutamise tõttu (Hasinoff, 2017). Näiteks mitmed uuringud (Boesen jt. 2010; Fox jt. 2014; Mancini jt, 2011; Mayer, 2003; Tokunaga, 2011; Trottier, 2012; Vasalou jt, 2012; viidatud Hasinoff, 2017 kaudu) näitavad, et peredes, kus kasutatakse jälgimistehnoloogiad, on probleeme lapse ja vanema vahelise usaldusega, vähenenud on laste iseseisvus ning võime hinnata avalikes kohtades olevaid riske ja oskus neile reageerida.

Kuigi peres üksteise jälgimine ei ole uus nähtus, siis on digiajastu oluliselt avardanud võimalusi lähedase ja eelkõige laste jälgimiseks (Taylor ja Rooney, 2017).

Noore täiskasvanu jaoks on nutitelefon väga oluline suhtlusvahend. Marchat ja O'Donohoe (2018) sõnul aitavad telefonide funktsioonid noortel täiskasvanutel teistega sotsialiseeruda, olla igapäevastes tegemistes produktiivsemad, parandada suhtlust ning hankida teavet, kuid samal ajal kohustavad noori olema alati kättesaadavad ning suurendavad sotsiaalset ärevust, ja kartust millestki ilma jääda. Kuna nutitelefonid on noorte kasutuses kogu aeg, siis tõdeb ka Lachance (2020), et olukordades, kus vanemad saavad lapsed igal ajal telefoni teel kätte või pääsevad ligi nende digitaalsetele radadele on piir jälgimise ja kontrolli vahel on väga õhuke. Barron (2017; viidatud Widmer ja Albrechtslund, 2021 kaudu) nendib seevastu et tänapäeval saab vanem teada „kus“ nende laps on mitmel viisil: 1) helistada lapse mobiiltelefonile ja küsida „kus sa oled, kellega sa oled ja mida sa teed?“; 2) kasutada GPS toega seadet, mis võimaldab reaajas jälgimist.

Jälgimiskrakenduste kasutamisel kogutakse inimeste kohta suurel hulgal andmeid. Männiste (2022) sõnul kujutakse suurandmeid sageli müstikana, mis toob endaga kaasa efektiivsema, õiglasema ning parem hüvede jaotamise, ning need aitavad mõista ja uurida erinevaid ühiskondlikke protsesse. Küll aga peituvad suurandmete analüüside taga eksperdid, kes mängivad suurt rolli digiühiskonna kujundamisel ja uurimise ning kelle loodud **kujutelmad** (ingl *imaginaries*) mõjutavad seda, kuidas üksikisikud ja teised institutsioonid andmetega teha saavad (Männiste, 2022). Lisaks (andme)ekspertide kujutelmadele on ka kõigil kasutajatel ning ka mitte-kasutajatel oma kujutelmad ehk arvamused, kuidas mingid rakendused võiksid töötada, milleks neid kasutada, kuidas need võiksid kasulikud või mitte-kasulikud olla (Männiste, 2022; Mascheroni ja Siibak, 2021). Sellised kujutlused mitte ainult ei aita ette kujutada tulevikku, vaid mõjutavad ka andmetehnoloogia ja admekorralduse praegu arengut (Rupper, 2018). Suurandmete kujutelmadest mõjutatud ka tehnoloogia kasutajad ja nende järgi määratakse ära tehnoloogiate kasutusviisid (Männiste, 2022). Ekspertide ja kasutajate kujutelmadest sõltub ka see, kas ja kuidas inimesed asju kasutama hakkavad. Näiteks peres jälgimiskrakenduste kasutamise üks kujutelm on „heaks lapsevanemaks olemine“. Kuid kui lapsevanemaks olemise tavad muutuvad vahendatuks ja hoolitsus sõltub üha enam tehnoloogia olemasolust, siis on vanemlus samaaegselt läbi põimunud ka andmepõhise ärioloogikaga ehk jälgimiskapitalismiga (Mascheroni ja Siibak, 2021). Siibaku (2019) sõnul ei tunne paljud lapsevanemad ei tunne tänases riskiühiskonnas enam mitte ainult niisama muret oma lapse heaolu ja turvalisuse pärast, vaid kahtlevad ka oma võimetes olla „hea“ ja „vastutustundlik“ lapsevanem.

1.5 Jälgimisega seonduvad privaatsusriived

Digitehnoloogiate levimine perede igapäevaellu, suureneb oluliselt ka perekondade muutumist jälgimiskapitalismi osaks. Zuboffi (2015) sõnul tähistab **jälgimiskapitalism** (ingl *surveillance capitalism*) kapitalismi uut versiooni, kus rahastatakse jälgimistegevuste kaudu saadud andmeid. Selleks, et mõista ja analüüsida laste ja perekondliku jälgimise olemust, tuleb teada ka tänapäevaseid jälgimistrende (Lupton ja Williamson, 2017). Näiteks on üha enam inimeste jaoks oluliseks muutnud enda jälgimine ning oma keha sh enda füüsilise ja vaimse heaolu kohta andmete kogumine (Lupton, 2016). Selle põhjuseks on Pantzari ja Ruckensteini (2015) sõnul see, et kehaliste ja vaimsete funktsioonide analüüs ei ole enam ainult spetsialistide valdkond, vaid tänu **enesejälgimise** (ingl *self-monitoring*) tehnoloogilistele võimalustele lihtsasti kättesaadav paljudele. Lupton (2016) ütleb, et erinevad kantavad seadmed ja nende poolt salvestatud andmed aitavad kaasa **kvantifitseeritud mina** (ingl *quantified self*) tekkimisele. Kvantifitseeritud mina on muutunud populaarseks terminiks enesejälgimise kirjeldamiseks (Lupton, 2016) ning selle loomiseks kogutakse andmeid, mida hiljem korrastatakse, analüüsitakse, tõlgendatakse ja esitletakse (nt graafikute või kokkuvõtliku statistika abil). Kõike seda selleks, et pakkuda kasutaja võimalust end tundma õppida.

Teine populaarne **intimse jälgimise** (ingl *intimate surveillance*) vorm on teiste jälgimine, mis toimub osana lähedastest suhetest (näiteks perekonnaliikmete ja paaride vahel) (Albrechtslund ja Lauritsen, 2013; Levy, 2015; viidatud Lupton ja Williamson, 2017 kaudu). Leaveri (2015) sõnul on intiiimne jälgimine sihipärane noorte inimeste jälgimine nende vanemate, eestkostjate või sõprade poolt. Sadini (2009) järgi võib jälgimist kirjeldada kui teabe kogumist, mille eesmärk on kontrollida, kas kujutletav reaalsus vastab tegelikkusele või mitte. Lachance (2020) ütleb, et Sadini määratlusele tuginedes peaks jälgimine olema viis saada teavet, aga mitte püüda jälgitavate inimeste käitumist muuta.

Intiiimne lähedaste jälgimine võib muuhulgas tekitada ka interpersonaalse privaatsuse riiveid. Digiajastul eristatakse noorte privaatsust kolmes kontekstis: 1) interpersonaalne ehk teiste üksikisikute või rühmadega; 2) institutsionaalne ehk avaliku või kolmanda sektori (mittetulunduslike) organisatsioonidega ja 3) kommersiaalne ehk äriorganisatsioonidega (Stoilova, Nandagiri, Livingstone, 2019). Interpersonaalne privaatsus koosneb indiviidi kontrollist ja õigusest oma teabe ja suhtluse üle inimestevahelisel tasandil (James, Nottingham, Collignon, Warkentin ja Ziegelmayer, 2015). Kusjuures noorte hinnangul saab interpersonaalne

privaatsus kõige enam ohustatud just nende vanemate poolt (Stoilova, Livingstone, Nandagiri, 2020). Seetõttu on jälgimiskenduste kasutusele võtmise juures eriti oluline uurida ka privaatsuspiiride paika panemist perekondade vahel.

1.6 Eesmärk ja uurimisküsimused

Magistritöö peamiseks eesmärgiks saada ülevaade noorte täiskasvanute ja nende vanemate arvamustest, kogemustest ja peresisestest praktikatest seoses jälgimiskenduste kasutamisega. Soovin teada saada, mis on ajendanud perekondi jälgimiskendusi kasutusele võtma ja kuidas sobituvad jälgimiskendused peredes kasutusel olevatesse suhtlemismustritesse. Lisaks sellele on individuaal-intervjuude abil eesmärgiks teada saada noorte täiskasvanute ja vanemate arvamusi jälgimise osa laiemalt.

Uurimisküsimused:

Teoreetilisest raamistikust ja eelnevatest empiirilistest uuringutest lähtuvalt püstitasin kaks peamist uurimisküsimust, millele vastuseid otsin:

1. Kuidas tajuvad intervjueeritud perekonnad laps-vanema vahelisi suhtlusmustreid?
 - a) Kuidas sobituvad jälgimiskendused perede olemasolevatesse suhtlemismustritesse?
2. Millised on intervjueeritud noorte täiskasvanute ja nende vanemate kogemused ja kujutelmad seoses asukoha jälgimist võimaldavate rakenduste kasutamisega?
 - a) Mis ajendas perekondi jälgimiskendusi kasutusele võtma?
 - b) Millised on rakenduse kasutamisega kaasnevad kasud ja võimalikud riskid?

2. MEETOD JA VALIM

Käesolevas peatükis annan esmalt ülevaate magistritöö valimist. Seejärel tutvustan andmete kogumiseks ja analüüsimiseks kasutatud meetodeid. Valimi peatükis toon välja valimi moodustamise kriteeriumid ja uuringus osalejate kirjelduse. Andmekogumismeetodi peatükis keskendun eelkõige uurimisviisi kirjeldamisele ja intervjuu ülesehitusele. Viimases peatükis tutvustan andmeanalüüsi meetodit ja kirjeldan analüüsiprotsessi.

2.1 Valim

Magistritöö valimi moodustasin sihipärase valimi alusel, mille koostamise põhimõte on see, et eksperdi rollis olev uurija valib uuritavad välja ja kaasab uuringusse just inforikkad informandid, kes vastavad kõige paremini valimi kriteeriumitele ja on samal ajal populatsiooni kõige tüüpilisemad esindajad (Rämmer, 2014).

Valimisse sattumiseks pidid täidetud olema järgmised tingimused:

- a) peres kasutatakse geopositsioneerimist võimaldavat vahendit või rakendust;
- b) geopositsioneerivad vahendeid või rakendusi kasutatakse noore täiskasvanu (18-aastane või vanem) ja lapsevanema vahel;
- c) nii lapsevanem kui ka noor täiskasvanu peab olema nõus intervjuuks.

Selliseid peresid, kus geopositsioneerimist võimaldavaid rakendusi vanemate ja noorte täiskasvanute vahel kasutatakse, on piiratud hulk ja seega on ka sihipärase valimi kasutamine töö kontekstis õigustatud. Intervjueeritavate leidmine toimus peamiselt Facebookis tehtud avalike üleskutsete alusel. Kokku tegin valimi koostamise perioodil kolm postitust enda Facebooki avalikul profiili ja ühe postituse kinnises Facebooki grupis „TÜ AKI“, kus on 607 liiget. Kaks intervjueeritud lapsevanemat pärinevad minu bakalaureusetöö kirjutamise perioodist, kus tegin nendega intervjuud, milles nad rääkisid noorte täiskasvanute jälgimisest. Magistritöö intervjuu paaride kokku saamiseks võtsin nendega uuesti kontakti ja tegin intervjuud ka nende lastega, kes olid noored täiskasvanud. Teised intervjueeritavad leidsin peamiselt heade sotsiaalmeedia tuttavate või tähelepanelike üleskutsete jälgijate tõttu. Suur osa intervjueeritud peresid on minu Facebooki sõprade sõbrad või tuttavad. Mitmed intervjueeritud võtsid ise ühendust, sest minu sõbrad jagasid nendega Facebookis tehtud üleskutset.

Selleks, et noorte täiskasvanute ja nende vanemate kohta jagatavat infot ja antud vastuseid ei saaks hiljem isikutega seostada, tagan oma intervjuueeritavatele uurijapoolse anonüümsuse – ma ei maini valimisse kuulunud vanemate ja noorte täiskasvanute nimesid. Määrasin noortele täiskasvanute varjunimedeks Kristel, Sofia, Celia, Berit, Doris, Elisabeth, Dagne, Sonia, Aivar ja Mattias. Intervjuus osalenud vanemate nimedeks said Liina, Kadri, Jaana, Marina, Ursula, Karl, Helle, Katrin, Tiia ja Piret. Seosed intervjuudes osalenute ja nende varjunimedega on ainult töö autoril.

Tabel 1 ühendab endas ülevaadet valimis olnud perede kohta. Tabelis on ära toodud intervjuueeritud pereliikmed ja noorte täiskasvanute vanused intervjuu tegemise hetkel. Samuti annab tabel ülevaate sellest, kelle idee oli geopositioneerimisrakendust peres kasutama hakata ja mis rakendust peres kasutatakse. Tabelis on ära toodud ka rakenduse kasutamise periood ning noore täiskasvanu elukoht.

Tabel 1. Valimi kirjeldus.

Pere	Intervjuueeritud pereliikmed	Kelle idee oli rakendust kasutama hakata?	Kasutusel olev rakendus	Kaua on pere rakendust kasutanud ?	Noore täiskasvanu elukoht
Pere 1	Poeg (22 a) ja ema	Ema	Life360	U 3 aastat	Välismaal vanematest eraldi
Pere 2	Tütar (19 a) ja ema	Tütrel	Find My	U 5 aastat	Elab koos emaga, kohe kolib teise linna
Pere 3	Tütar (26 a) ja ema	Intervjuueerita va venna	Find My	U 9 aastat	Vanematega samas linnas, eraldi elukohas
Pere 4	Tütar (24 a) ja ema	Tütrel	Find My	U 3 aastat	Vanematest eraldi, samas linnas
Pere 5	Tütar (18 a) ja ema	Tütrel	Find My	U 4 aastat	Koos emaga

Pere 6	Tütar (19 a) ja ema	Intervjueerita va õe	Life360	U 1,5 aastat	Vanematest eraldi, teises linnas
Pere 7	Poeg (22 a) ja isa	Isa	Mercedes me	U 4 aastat	Vanematest eraldi, teises linnas
Pere 8	Tütar (24 a) ja ema	Tütre	Find My	U 6 aastat	Vanematest eraldi
Pere 9	Tütar (24 a) ja ema	Tütre	Find My	U 7 aastat (praegu enam ei kasuta)	Vanematest eraldi, samas linnas
Pere 10	Tütar (19 a) ja ema	Isa	Life360	U 8 kuud	Kooli ajal eraldi linnades, muul ajal koos

Samuti eemaldan kasutatavatest tsitaatidest ära intervjueeritud inimeste asukohta puudutavad detailid või mainitud nimed. Tsitaadid on tähistatud nii, et peres olevad inimesed ei saaks hiljem kokku viia vanema ja noore täiskasvanu poolt räägitud informatsiooni.

2.2 Andmekogumismeetod

Magistritöös kombineerin individuaalseid poolstruktureeritud intervjuusid Q-metoodikast tuntud väitekaartide sorteerimise ja hindamisega. Intervjuukava ja Q-hulgad on edasiarendus professor Andra Siibaku ja doktorant Marit Suka (2021, 2022) uuringutes kasutusel olnud Q-väidetest .

Uurimisküsimustele vastamiseks kombineerisin poolstruktureeritud individuaalintervjuusid Q-meetodist tuntud Q-väidete sorteerimisega. Andmekogumismeetodiks sai valitud individuaalne intervjuu, sest see võimaldab intervjuus osalejal avaldada privaatselt ja omas tempos käsitletava teema suhtes isiklike hoiakuid, arvamusi ja seisukohti (Lepik, Harro-Loit, Kello, Linno, Selg, Strömpl, 2014). Intervjuu on sobiv meetod, kui uuritakse raskeid või tundlikke teemasid või väheuuritud valdkonda (Laherand, 2008). Intervjuu eelis teiste uurimismeetodite ees on

paindlikkus, kuid peamiseks miinuseks on intervjuerimise protsessile ja analüüsile kuluv aeg (Ibid.).

Intervjueritavate paiknemise tõttu erinevates piirkondades viisin intervjuud läbi videokõne vahendusel, kasutades Google Meet või Messengeri videokõne võimalust. Videointervjuu annab uurijale ja uuritavale võimaluse viibida enda jaoks turvalises kohas, ilma et nad teineteise isiklikku ruumi tungiksid (Hanna, 2012). Intervjuu alguses küsisin luba intervjuu salvestamiseks ja hiljem tänasin uuringus osalenuid. Intervjueritavatele lubasin tagada anonüümsuse. Selgitasin intervjuu ja nende tsitaatide ning mõtete avaldamise protsessi magistriitöö kirjutamisel (Lepik jt, 2014).

Intervjuukavad (Lisa 1 ja Lisa 2) koosnesid teemaplokkidest. Esimene teemaplokk sisaldas soojendusküsimusi, kus rääkisin intervjueritavatega nende pere üldistest suhtlemismustritest ja omavahelisest kommunikatsioonist. Näiteks küsisin intervjueritavate käest, kui palju lapsevanem ja noor täiskasvanu omavahel igapäevaselt suhtlevad ning mis vahendeid selleks kasutatakse. Samuti palusin intervjueritavatel hinnata, kui palju noored täiskasvanud enda arvates vanematele oma tegemistest räägivad. Vanemate intervjuudes palusin hinnata seda, kui palju noored täiskasvanud vanemate hinnangul neile enda tegemistest räägivad. Lisaks sellele puudutasime ka peres tehtud kokkulepete olemasolu. Soojendusküsimuste ploki lõpus palusin intervjueritavatel kirjeldada, mida tähendavad nende jaoks sõnad „jälgimine“, „tšekkamine“ ja „vaatamine“ ning kas need sõnad tekitavad neis erinevaid emotsioone.

Intervjuu põhiosas rääkisime noorte täiskasvanute ja lastevanematega geopositioneerimise ja jälgimise rakendusest, mida peres kasutatakse. Rääkisime nii rakenduse praegusest kasutamispädevusest kui ka sellest kuidas kasutusel olev rakendus perre jõudis. Samuti uurisin põhjuste kohta, miks rakendust kasutama hakati ning miks seda praegu kasutatakse. Lisaks palusin uuringus osalenuitel mõtiskleda selle üle, kuidas jälgimistehnoloogia noorte täiskasvanute ja vanemate suhet mõjutab või on aja jooksul mõjutanud. Intervjueritavad jagasid enda arvamusi jälgimise positiivsete ja negatiivsete aspektide osas ning rääkisid nii häid kui probleemsemaid lugusid enda kasutamispädevusest. Samuti palusin neil arutleda rakenduse kasutamise lõpetamise üle.

Intervjuu osale järgnes väitekaartide sorteerimine, mille käigus lootsin saada veelgi paremat aimu uuringus osaleja subjektiivsetest vaadetest jälgimisvahendite kasutamise osas. Q-meetod on tõlgendusi täis uurimismeetod (Davis ja Michelle, 2011), mis tugineb nii kvalitatiivsetele kui ka kvantitatiivsetele andmekogumise ja -analüüsi meetoditele (Ellingsen, Størksen ja Stephens,

2010). Q-meetod on ennekõike mõeldud subjektiivsuse uurimiseks – vaadelda saab inimeste arvamusi, uskumusi, suhtumist, seisukohti jne (van Exel ja de Graaf, 2005). Osaleja subjektiivne vaatenurk Q-metodoloogias on tema isiklik arvamus uuritava teemal (Ellingsen, Størksen ja Stephens, 2010).

Q-hulgaks nimetatakse Q-metodoloogilises uuringus vastajatele mingil teemal esitatud teatud hulka väiteid või märksõnu (Sukk, 2015). Käesolevas uuringus on Q-hulgana kasutusel 28 noorele täiskasvanule esitatud väidet (Lisa 3) ja 26 lapsevanemale esitatud väidet (Lisa 4). Väited on sõnastatud Marit Suka ja Andra Siibaku poolt, kes toetusid väidete sõnastamisel rahvusvahelises meedias ilmunud jälgimiskeskuste tutvustanud artiklitele. Artiklitest valiti välja laste jälgimise praktikatele iseloomulikud arvamused ja väited, ning nendele tuginevalt töötati välja Q-hulgad (nt „Omavaheline usaldus on lapse-vanema suhte alus.“), mis iseloomustaksid jälgimistematikat võimalikult eri nurkade alt. Kuna jälgimiskeskuste kasutamine noorte täiskasvanute ja lapsevanemate vahel on väga väheuuritud valdkond, siis kohendasin Siibaku ja Suka (2021, 2022) uuringus kasutusele olnud väiteid noortele täiskasvanule ja noorte täiskasvanu vanemale sobivamaks. Väitekaartides nimetatakse noori täiskasvanuid lasteks, et näha, kas ja kuidas lapsevanemad eristavad oma noort täiskasvanut lapsest, st kas arutelu käigus tuuakse eraldi välja, et nende peres ei ole tegemist enam lastega.

Q-metoodikat rakendavad tööd jagunevad uurimisdisaini alusel kahte kategooriasse: ühe osalejaga disain (ingl *singel-participant design*) ja mitme osaleja disain (ingl *multiple-participant design*) (Watts ja Stenner, 2012). Minu magistritöös on kasutusel ühe osalejaga uuringudisain, kus üksik indiviid sorteerib vastavalt 28 või 26 väidet (Q-hulka). Väite puhul tuli igal uuringus osalejal hinnata, kas intervjueritav on väitega „nõus“, „ei ole nõus“ või „ei oska öelda“. Samuti tuli väidete hindamisel põhjendada, miks andis intervjueritav vastavad hinnangu. Põhjendamine avas intervjueritavate laiemaid seisukohti jälgimiskeskuste kasutamise ja jälgimise olemuse osas.

Väitekaardid ehitasin üles Canva programmis ning saatsin intervjueritavale intervjuu käigus lingi, kus intervjueritav sai nooltega liikudes endale sobivad tempos väitekaarte lugeda ja hinnata. Ülesehitus võimaldas soovi korral ka eelnevate väidete juurde tagasi liikuda.

2.3 Andmeanalüüsimetod

Intervjuude käigus salvestasin ainult heli. Selleks kasutasin arvutis olevat kõnesalvestuse programmi. Lisavõimalusena kasutasin telefonis olevat kõnesalvestit juhuks kui midagi peaks ühe salvestusega juhtuma. Intervjuude transkribeerimise lihtsustamiseks kasutasin veebipõhist kõnetuvastust (Alumäe, Tilk ja Asadullah, 2018). Veebipõhised kõnetuvastuse tekstid kuulasin kõik üle ja parandasin tekkinud vead. Transkriptsioonide pikkus oli kokku 202 lehekülge ja keskmiselt oli ühe intervjuu transkriptsiooni pikkus 10,1 lehekülge.

Intervjuude analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit, mis võimaldab keskenduda teksti sisule või kontekstilisele tähendusele (Laherand, 2008). Kvalitatiivset tekstianalüüsi on hea kasutada siis, kui uurijat huvitab teksti latentne sisu (Lagerspetz, 2017), st kodeerida tuleb ka teksti autori vihjeid, kavatsusi ja eesmärke, mis võivad olla peidetud ridade vahele (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Enamasti püütakse saada ülevaade uuritavast tekstist kui tervikust ning näha teksti mõtteavalduse terviklikku mustrit või struktuuri (Kalmus jt, 2015) ja materjali sees paiknevate mustriteni ning olulisuse ja ebaolulisuse juurde alles analüüsi käigus (Lagerspetz 2017). Kvalitatiivse sisuanalüüsiga on võimalik tähelepanu pöörata ka harva esinevatele või unikaalsetele nähtustele tekstis (Kalmus jt, 2015). Kvalitatiivses tekstianalüüsi protsessis koondatakse sarnase tähendusega tekstiosad vastavate kategooriate alla (Laherand, 2008), kuid kasutada pole vaja ranget ja fikseeritud koodidega kodeerimisjuhendit, sest koode ja kategooriaid saab lisada ka analüüsi jooksul (Kalmus jt, 2015).

Andmete analüüsi alustasin transkribeertud intervjuude ülelugemisest ja terviku tunnetamisest. Kasutasin bakalaureusetöös (Aia, 2020) loodud koodipuud (Lisa 5) ning lisasin sinna juurde koodid, mis aitasid eristada ka noorte täiskasvanute arvamusi. Kuigi koodipuus pole märgitud koodide juurde eraldi lapsevanema ja noore täiskasvanud koodi, siis programmis jagasin kõik koodid vastavalt lapsevanem (LV) ja noor täiskasvanu (NT) koodide alusel. Kodeerimiseks kasutasin MAXQDA programmi. Eraldasin esialgu koodide alusel soojendusküsimused. Seejärel jagasin püstitatud uurimisküsimused teemadesse ja lisasin juurde alateemad. Koodide loomisel kasutasin sarnaselt enda bakalaureusetööga (Aia, 2020) deduktiivset ja induktiivset lähenemist. Uurimisküsimustest tekkisid näiteks koodid „noorte täiskasvanute arvamus jälgimisest“, „noore ja vanema vaheline suhe“, „kogemused ja praktikad“. Teooriast tulenevalt tekkisid näiteks koodid „perekonna suhtlemismustrid“ ja „interpersonaalse privaatsuse riive“.

Kvalitatiivse osa rikastamiseks kombineerisin poolstruktureeritud individuaalintervjuude meetodit Q-meetodiga ja palusin intervjuueeritavatel hinnata erinevaid jälgimisküsimuste

kasutamise ja vanema-lapse suhtlusega seotud Q-väiteid. Kasutasin väidete sorteerimisel tekkinud arvamusi ja arutluskohti, et saaksin intervjueeritud inimeste arvamustest jälgimise ja jälgimirakenduste kasutamise osas parema pildi. Magistritöö puhul on tegemist kvalitatiivse uuringuga.

3. TULEMUSED

Käesolevas peatükis annan ülevaate intervjuude käigus kogutud tulemustest. Saadud tulemusi ilmestab tsitaatidega, mis pärinevad tehtud intervjuudest. Esimeses alapeatükis kirjeldan uuringus osalenud noorte täiskasvanute ja nende vanemate omavahelist usaldussuhet, suhtlemismustreid perekonnas ning annan ülevaate sellest, kuidas jälgimiskeskuste kontekstis on vanemad kui lapse privaatsuse kaasomanikud. Teises alapeatükis toon välja jälgimiskeskuste kasutamise põhjused ja kasutamiskeskused intervjuudes osalenud peredes.

3.1 Laps-vanema usaldussuhe ja suhtlemismustrid perekondades

Alapeatükis kirjeldan intervjuudes osalenud perekondade lapse ja vanema vahelist usaldussuhet, suhtlemismustreid perekonnas ja jälgimiskeskuste kasutuselevõttu olukordades, kus vanemad on lapse privaatsuse info kaasomanikud. Privaatsuse info kaasomamise alaosas räägin võimalikust kommertsiaalse ja interpersonaalse privaatsuse riivist.

3.1.1 Perekondlikud suhtlemismustrid

Intervjueeritud noortest täiskasvanutest suur osa elab oma vanematest eraldi, kas samas või teises linnas ning ühel juhul ka eraldi riikides. Peamiselt kõlas intervjueeritud noorte jutust, et kodust koliti ära teise linna õppima minnes. Ja kuigi täiskasvanu ea alguses koliti ülikooli õppima asudes vanemate juurest välja, siis on mitme intervjueeritud noore elus esinenud ka perioode, kus ta on ajutiselt vanemate juurde tagasi kolinud. Näiteks töid mitmed intervjueeritud noored välja, et kolisid COVID-19 tõttu ajutiselt vanemate juurde tagasi. Samuti ütles üks uuringus osalenud noor, et elab küll vanematest eraldi, kuid vanema ostetud korteris, kuhu vanemal on võimalus iga hetk oma võtmega siseneda. Seega nähtus intervjuudest, et uuringus osalenud noored täiskasvanud oli endiselt vanematega tihedalt seotud ja vähemalt osaliselt neist majanduslikult sõltuvad. Intervjueeritud noored ja nende vanemad suhtlevad enda sõnul väga tihedalt, peamiselt kas iga päev või ülepäeviti. Noored, kes elavad vanematega samas linnas, ütlesid, et saavad vanematega ka päriselul tihedalt kokku, st käivad üksteisel külas ja veedavad ühiselt nädalavahetustel aega. Kõige enam töid intervjueeritud välja, et omavahel suheldakse Messengeri sõnumite teel, kuid perede omavahelistes suhtlusmustrites mängivad olulist rolli ka

videokõnede ja helistamise võimalus. Kõlama jäi ka, et paljudel uuringus osalenud peredel on Messengeris ühine vestlusgrupp, kus omavahel infot vahetatakse.

Noorte täiskasvanute intervjuudest ilmnes, et nad eelistavad kiireks ja üldisema info vahetuseks kasutada Messengeri sõnumite saatmist ning tähtsamate juttude ajamiseks pigem helistakse vanematele. Samas tõid mitmed noored välja ka seda, et helistavad vanematega päris tihti, sest vanematele ei meeldi sõnumeid saata.

Mattias: Messengeris tavaliselt. Meil on niisugune pere chat, kus me räägime. Ja tihti ma räägin isaga telefonis ka, sest ta ei viitsi väga sõnumineerida niimoodi.

Intervjueeritud noortel ja nende vanematel on omavahel üldiselt väga avatud suhtlus ning üksteisele räägitakse oma käikudest ja igapäevategevustest üsna palju. Samas tõid just näiteks intervjueeritud noormehed välja, et oma igapäevategevusi nad vanematega nii palju ei jaga, pigem suheldakse vajaduspõhiselt. Intervjueeritud ei toonud välja peresiseste kokkulepete olemasolu ja ütlesid, et avatud suhtlemine on neil kuidagi loomulikult välja kujunenud. Mitmed noored ütlesid näiteks, et nooremana ja eriti lapseas tunnetasid nad, et nende vanematel oli väga oluline teada, kus nad asusid ja mis nad tegid, seega on selline infovahetus jäänud ka nende noore täiskasvanu perioodi praktikasse. Intervjueeritute kirjelduste põhjal võib öelda, et peredes on kasutusel pigem vestlusele orienteeritud suhtlusmehhanismid (Koerner ja Fitzpatrick, 2006).

Nii noorte kui ka intervjueeritud vanemate jutust jäi kõlama mõte, et nüüd täisealistena räägivad lapsed oma vanematele oma tegemistest palju rohkem. Ehk saadud vastusest peegeldus, et avatum suhtlemine ja suurem iseseisvus tööpoolest on aidanud muuta noorte suhteid vanematega vähem hierarhilisteks ja lähedasemaks. Noored täiskasvanud ei tundnud, et neil oleks praegu oma vanemate eest midagi varjata ning jagades vanematega avameelselt infot oma tegemiste kohta tegid noored vanematest oma privaatse informatsiooni kaasomanikud (Petronio, 2002).

Sofia: See vist pigem ei ole otseselt pidi kokkuleppe. Ma arvan, et see on rohkem sihuke jah, väiksest peale kuidagi sisse harjunud, et nende [vanemate] jaoks oli oluline kunagi olla kursis, et meiega on kõik hästi, et mu venna ja minuga. Siis me oleme harjunud lihtsalt rääkima, mis me teeme ja jagame, kus me oleme.

Samas jäi suurest osast intervjuudest ikkagi kõlama ka see, et noor on nõus vanemale oma tegevustest rääkima juhul kui vanem ise nende kohta konkreetselt küsib. Intervjuus osalenud noored jagavad enda sõnul vanematele infot pigem pinnapealselt ja oma tegemiste ja käikude detailidesse reeglina laskuda ei soovi. Samas oli minu valimisse sattunud ka neid noori, kes

ütlesid, et on oma emaga väga lähedased ja räägivad neile kõike väga detailselt. Näiteks kirjeldas üks noor, kuidas nad õega jagavad emaga ka peojärgsel hommikul muljeid, sest neil on emaga usaldusväärne ja avatud suhtlemine. Samasugust suhtumist väljendas ka paar teist noort, kes ütlesid, et nad on harjunud emaga rääkima ning tunnevad, et vanem on erinevate teemade ja otsuste vastuvõtmisel hea usaldusisik ja tugi.

Küsimuses, kas lapsevanemal on õigus teada, kas laps on koolis, tööl, trennis või kusagil mujal, läksid intervjuueritute arvamused siiski lahku. Ühed arvasid, et vanematel on igal juhul õigus teada. Näiteks toodi siinkohal põhjenduseks, et kui vanem teab, kus noor täiskasvanu asub, siis ta saab arvestada, kas on näiteks sobiv aeg helistada või muul moel kontakti võtta. Teised intervjuueritavad, seevastu, arvasid, et vanematel ei ole õigus teada, kus nende täisealine laps parasjagu liigub, sest see on noore täiskasvanu enda elu. Ka siinkohal käis mitmest intervjuust läbi mõte, et informatsioon on privileeg, mis on noore poolt vanemale antud.

Berit: [Väide number 17] „Minu vanematel on õigus teada, kas ma olen koolis, trennis, teel või kusagil mujal“. Ja mul ei ole põhjust seda informatsiooni nende eest varjama hakata. Aga kas õigus? Pigem ma arvan, et see on selline tore privileeg ja kokkulepe meie vahel.

Noored leidsid, et vanematel ei ole täielikku õigust otsustada täiskasvanud laste käikude ja tegemiste üle, küll aga on vanematel õigus lapsi suunata. Samas jäi intervjuudest kõlama, et noored täiskasvanud omistavad vanematele suuremat otsustusõigust just lapse nooremas ja mõneti ka teismelise eas, kuid täiskasvanuna kindlasti mitte.

3.1.2 Usaldussuhe lapse ja vanema vahel: peresuhtluse alustala

Uuringusosalenud noored jäid vanusesse 18 kuni 26 eluaastat, olles seega läbimas nn üleminekuperioodi, mil noor kasvab välja oma perekonnast ja hakkab elama iseseisvat elu, kuid on endiselt sotsiaalselt ja tihti ka majanduslikult oma vanematega väga seotud. Selles perioodis muutub lapse ja vanema vaheline suhe kahe täiskasvanu vaheliseks suhtluseks. Nii nagu kõigi teiste suhetega, on ka vanema ja lapse suhte üks talasid usaldus, millele suhtlus üles on ehitatud.

Kõik uuringus osalenud noored täiskasvanud ja nende vanemad olid nõus, et usaldus lapse ja vanema vahel on üks suhte ja omavahelise läbisaamise alustaladest. Mõlemad osapooled töid välja ka seda, et usaldus ja austus peavad olema vastastikused. Vastastikuse usalduse puudumisel

võivad intervjueritud noorte sõnul kõik teised asjad vanema ja lapse vahelises suhtluses valesti minna. See tähendab, et usalduse puudumine võib olla osade intervjueritavate arvates just põhjus, miks jälgimiskeskuste kasutamist vahel kuritarvitada võidakse. Samas töid intervjueritavad välja, et tõenäoliselt mängib omavaheline usaldus olulist rolli selles, miks lapsed üldse lubavad vanematel enda asukohta jälgida.

Kristel: [Väide number 1] Esimene on siis see, kus on see omavaheline usaldus on lapsevanema suhte alus. Ma olen täitsa nõus sellega ja ma arvan, et noh, seda saab kahte moodi võtta, et üks on see usaldus, et sa tead, kus su laps on ja ta ei pea seda jälgima. Samas ka see usaldus tähtis, et sa võid vabalt oma vanemale näidata, kus sa oled. Ja ta ei hakka hulluks minema sellega.

Enamik intervjueritud noortest ei seostanud salaja jälgimist usalduse puudumisega, vaid siira sooviga teada, kus nende pereliige asub. Mitmel korral toodi intervjueritud noorte poolt välja ka mõtte „usalda, aga kontrolli“, sest nende sõnul noored tihtilugu ei tea, mida nad teevad või mis tagajärjed nende tegudel olla võivad. Ilma lapse teadmata jälgimine on intervjueritute arvamusel lubatud vaid äärmistel juhtudel, nt laps on minemas halvale teele või on reaalne oht tema elule. Halvale teele minemise näiteks töid nii vanemad kui ka noored just valesse seltskonda sattumise.

Mattias: [Väide number 3] „Kui ema isa jälgivad oma lapse asukohta, aga ei ütle seda talle, siis see tähendab, nad ei usalda oma last“. Ma ei ütleks. See on täpselt selline 50/50 olukord. Samas nagu usaldavad, aga lõppude lõpuks vanemad tahavad, et nende lapsel on kõik hästi, et vajaduse korral, et kui lapsel on midagi häda, siis nad teavad, kuhu minna või nad saavad kohe appi minna, kui tal on mingi jama käes.

Enamus intervjuudes osalenud lapsevanemaid usaldavad küll oma täiskasvanud lapsi, kuid ei kipu alati usaldama inimesi, kellega nende lapsed võivad kokku puutuda. Näiteks toodi osades intervjuudes välja, et pigem usaldatakse oma laste valikuid sõprade osas, kuid võõraid ei juleta nii väga usaldada.

Suur osa intervjueritud noortest leidsid, et vanemad tahavad teada, kus nende lapsed asuvad, kuna lapsevanemad kipuvad ikka laste pärast muretsema. Samas ütlesid aga intervjueritud noored täiskasvanud, et nende vanemad nende pärast liiga palju enam ei muretse ja nad tunnetavad, et vanuse kasvades on vanemate muretsemine järk-järgult vähenenud.

Doris: [Väide number 25] „Ma arvan, et mu vanemad muretsevad liiga palju.“ Minu enda puhul ma arvan, et see ei pea väga. See ongi selline, et loomulikult minu vanem

muretsseb minu pärast, aga samas ta ei muretse ka nüüd liiga palju. Ta on elus väga palju muretsenud minu pärast, aga mitte otseselt minu asukoha pärast, vaid teiste probleemide pärast.

Küsimuses, kas vanematel on õigus oma lapsi kontrollida, läksid intervjueritud noorte arvamused lahku: ühed ütlesid, et vanematel on see õigus olemas, teised jällegi leidsid, et õigust ei ole, kuid kui noor on seda lubanud, siis on tegemist vanematele antud privileegiga.

Elisabeth: [Väide number 17] „Vanematel on õigus oma lapsi kontrollida“- Minuealisi lapsi kindlasti ei ole õigus kontrollida, et see on niisugune minupoolne privileeg, mis neile antakse. See ei ole nende mingi õigus, et ma nüüd pean ja saan ja tahan vaadata.

Intervjuudest selgus, et noorte täiskasvanute vanemad on mingil määral küll nõus arvamusega, et vanematel on õigus kontrollida, kus ja kellega tema laps aega veedab, kuid selle juures jäi kõlama tõdemus, et vanematel ei ole tingimata vaja saada detailset ülevaadet lapse käikudest, piisab ka ülevaatlikust infost.

Küsites noortelt täiskasvanutelt kuivõrd oluliseks nad peavad vanema jaoks seda, et ta teab, kus nende laps on, siis enamik noori arvas, et see on vanema jaoks väga oluline. Näiteks toodi mitmel korral välja, et vanema jaoks on oluline teada, kus tema laps asub, kui laps on olnud pikalt eemal või elab teises riigis või linnas. Kaks noort tõid välja selle, et vanematel ilmselt enam ei ole niivõrd oluline teada, kus nad on, vaid olulisem on teadmine, et seal, kus nad on, on neil kõik hästi.

Elisabeth: No ma arvan, et see tegelikult ei olegi oluline, aga ma kunagi, kuna see annab neile mingi kindluse, et kõik on hästi, liigub ja pole kuskil mingi järve põhjas selle telefoniga. Ja enamasti need kohad, kus sa käid noh, just elukohtades, et need korduvad ikkagi. Siis nad näevad, et näed ikkagi, kõik on korrapärane ja see on lihtsalt ongi mingi meelerahu, mida saab sellega pakkuda.

Suur osa intervjuus osalenud vanemaid nõustus, et jälgimisäpid loovad võltsi turvatunde, ja vanemad ei saa ohu korral lastele päriselt abiks olla. Samas jäi nii lastevanemate kui ka noorte intervjuudest kõlama mõte, et jälgimiskenduse on abivahend, mille kaudu informatsiooni saada ja isegi, kui vanem on kaugel ja ise sekkuda ei saa, siis saab abi saata. Ka intervjueritud noored nägid jälgimiskendust kui vanema võimalust vajadusel abi osutada. See ei pea tähendama nende sõnul seda, et lapsevanem ise appi tuleb, vaid tal on vajaduse tekkides võimalus ja suurem tõenäosus mingil viisil abi osutada või saata. Küll aga mainiti intervjueritute poolt mitmel

korral mõtet, et tõenäosus abi osutada oleneb suuresti ka sellest, kui pidevalt rakendust kasutatakse.

Helle: Ei, ma kindlasti ei arva, et kõikides olukordades saab [vanem abiks olla]. Ma lihtsalt arvan, et see annab nagu ühe väikese lisavahendi. Ma kindlasti ei arva, et see sada protsenti ei ole võlts. Loomulikult ükski asi ei taga sada protsenti kellelegi turvalisust, aga kui seda ei ole, siis mul on üks šanss vähem. See annab mul ühe šansi lisaks, et ma saan sellel hetkel sekkuda, kui vaja on.

Samas teadvustasid intervjuueeritavad, et jälgimiskrakenduse teavet ei saa alati usaldada, sest isegi kui vanem näeb, kus laps on, siis ei pruugi lihtsalt asukoha info ära näidata tegelikku situatsiooni.

Elisabeth: [Väide number 7] „See, kui mu vanemad teavad, kus ma asun, ei pruugi mind ohtlikus olukorras tegelikult aidata.“ No vot, see on umbes see, mis ma rääkisin, et nad võivad näha, kus me oleme, aga nad ei tea, et see ohtlik olukord on tegelikult. Kui see koht ei ole tõesti mingi mega ekstreemne.

Seega tunnetasid nii intervjuueeritud noored kui ka lapsevanemad, et ka jälgimiskrakenduste kontekstis on oluline vanema ja noore omavaheline usaldus. Nende hinnangul on normaalne, et ka noore täiskasvanu puhul vanem tema pärast muretseb. Intervjuudest jääb kõlama, et vanema jaoks jääb laps alati lapseks, lihtsalt omavaheline suhtlus mõningal määral muutub.

3.1.3 Jälgimiskrakenduste kasutuselevõtt: vanemad kui lapse privaatsuse kaasomanikud

Enamik intervjuueeritud noori on nõus sellega, et vanemad ei tohiks lapse asukohta jälgida ilma sellest temaga rääkimata. Samas toovad mitmed välja, et jälgimine sõltub ka perekonnast ning sellest, kui ausad üksteise vastu ollakse ja kui avatud on perekonna üldine suhtlus. Päril mitmest intervjuust jääb kõlama mõte, et kui vanem jälgib last sajala, siis on tegemist juba luuramise või jälitamisega. Tegelikuses on jälgimiskrakenduste kasutamine oma olemuselt vahendatud sissetung (Ledbetter, 2010) teise inimese privaatsusesse, kuna telefoni teel näeb kasutaja reaalselt asukoha ja saab selle põhjal järeldusi teha.

Dagne: [Väide number 14] „Vanemad peaksid lastelt küsima, kas neile meeldib, kui vanemad laste tegemistel silma peal hoiavad.“ Jaa sellega ma olen nõus. Ma arvan, et ikkagi laps peaks nagu teadma, kui vanem jälgib teda, siis muidu see kõlab nagu rohkem

nii-õelda jälitamise või halvast mõttes nagu. Ma arvan, et lapsel ei oleks väga mõnus tunne.

Üldiselt olid ka intervjuudes osalenud lapsevanemad arvamusel, et lapsi ei tohiks jälgida ilma nendega jälgimisest rääkimata. Küll aga tuli enamikes aruteludes välja see, et intervjueritud vanemate arvates on lapsel ja lapsel vahe. Vanemate sõnul ei tohiks täiskasvanud lapsi ilma nendega sellest rääkimata jälgida, aga nooremate laste puhul on see intervjueritavate sõnul „nii ja naa“, ehk vanema otsus, kas jälgimiskeskust ilma lapse nõusolekuta kasutada ei pruugi olla must-valge. Üks uuringus osalenud lapsevanem tõi välja mõtte, et alaealiste laste vanemad ei pea oma lastele alati põhjendama enda tegevusi, eriti kui nad peavad midagi turvalisuse mõttes vajalikuks. Samas ilmnes mitmest intervjuust see, et kui vanem ei räägi lastele, siis võib see tekitada nende vahel probleeme, sest usaldus peab olema vastastikune. Kui jälgimine toimub salaja, siis võetakse inimeselt ära õigus oma privaatselt teavet ja selle kasutamist reguleerida, seega on tõenäosus suur, et peres võib tekkida privaatsuse turbulents (Petronio, 2002).

Selgus, et suur osa intervjueritud vanematest ja noortest täiskasvanutest arvab, et vanemad peaksid küll laste käest jälgimiskeskuste kasutamiseks luba küsima ja jõuga ei tohiks seda kellelegi peale suruda. Kuid siiski oli üks osa vanematest arvamusel, et teatud olukordades võiks vanema sõna ikkagi suurema kaaluga olla. Noorte intervjuudest tuli tugevalt esile mõte, et otsus jälgimiskeskust või -vahendit kasutada peaks olema kahepoolne kokkulepe ja sellele peaks eelnema piiride paika panemine (Petronio, 2002).

Helle: [Väide number 10] „Vanemad peaksid lastelt küsima nõusolekut jälgimisäppide kasutamiseks“. Kümnes ma selles mõttes ei ole nõus, et ma arvan jällegi, et see peab olema vanema enda otsus. Olenevalt sellest, mis kasvatusmeetodite õigeks peab. On sellised kasvatusmeetodid, kus ta absoluutselt kogu kontroll antakse ära lastele, seda ma ei pea õigeks. Aga samas ei pea lapsevanemad igat sammu õigustama laste ees.

Samas olid kõik intervjuus osalenud lapsevanemad nõus sellega, et laps peab teadma jälgimiskeskuste olemasolust. Seda sama leidsid ka intervjueritud noored, kuid nende intervjuudes tuuakse välja, et tegemist võiks olla realselt argumenteeritud ja omavahel läbi räägitud põhjendusega. Lihtsast „on vaja“ põhjendusest noorte arvates ei piisa.

Üleüldises plaanis arvasid intervjueritud noored, et jälgimiskeskuste kaudu laste jälgimine ei pruugi lastele, eriti väiksematele või teismelistele, meeldida. Lisaks ilmnes intervjuudest, et jälgimise meeldimine või mitte-meeldimine on tihedalt seotud perekonna omavahelise suhtlusega

ja sellest, kui avatud ja usaldavad üksteisega ollakse. Ühed intervjueeritud ütlesid, et jälgimise meeldimine on seotud sellega, kuidas peres omavahel suheldakse ja kui harjutud ollakse üksteisega oma privaatset infot jagama. Ollakse arvamusel, et kui lapsed oma vanematega juba tavalises suhtluses hästi läbi ei saa, siis ei meeldi neile kindlasti ka jälgimine.

Dagne: Ma arvan, kui perekonnas ei ole laste ja vanemate vahel omavahelised suhted head, et siis ma arvan, et lastele ei meeldigi, et teda jälgitakse.

Küll aga töid mitmed intervjueeritud noored välja, et rakendus jõudis nende peresse siis, kui nad olid ise piisavalt vanad ning ei tundnud enam otsest põhjust vanemate eest varjata, mida nad teevad ja kus nad viibivad.

Mitmed intervjueeritud noored töid välja, et neil pole selle vastu midagi kui vanem nende asukohta jälgib, kuid samas rõhutasid nad, et jälgimisele ei tohiks järgneda hilisemat vanemapoolset arupärimist stiilis „kus, kellega ja mida sa seal asukohas täpselt tegid“, ehk noored ei soovinud, et vanemad hiljem nõ suuliselt nende privaatsusesse tungiks (vt Ledbetter jt, 2010). Mitmed intervjueeritud tüdrukud töid välja, et jälgimise rakenduse olemasolu tekitab neis mõnikord küsimusi just siis, kui nad hakkavad suhtlema mingi noormehega või hakkavad kohtamas käima. Kahetisi tundeid tekitab selline jälgimine neis eriti siis, kui uus tutvus või suhe on alles värske ning nad ei tahaks veel vanematele selle kohta midagi rääkida. Samas aga kardetakse, et lapse liikumised ja asukoha muutused võivad tekitada vanemas küsimusi ja ta võib hiljem nende kohta aru pärida. See on üks näide võimalikust peresisest privaatsuse turbulentsist (Petronio, 2002), mis tekib kui perekonnaliikmed ei ole suutnud piiride reguleerimisel tekkinud kokkulepetest kinni pida või neid üldse sõlmida.

Elisabeth: No ma tunnengi, et kõige rohkem mind häirib see, et kui on näiteks mingid silmarõõmud või midagi ja ma ei taha öelda, et lähen mingi kellegagi kuskile deidile esimest või teist korda. Ja ma olen kuskil kohvikus ja siis ema küsib, et a'la mis sa kohvikus tegid. Ma tunnen, et ma ei taha valetada, et ma käisin kellegi teisega, aga ma ei taha talle öelda, kellega ma päriselt käisin, miks ma päriselt käisin. See ongi ongi see, miks mulle ei meeldi, kui küsivad. Ära küsi asju, mida sa ei taha teada, mis ei ole sinu jaoks. Ma arvan, see mind häirib kõige rohkem tegelikult.

Ka intervjueeritud vanemad olid arvamusel, et noortele ei pruugi jälgimine alati meeldida. Eelkõige leiti, et jälgimine ei pruugi meeldida teismeliste, kuid noored täiskasvanud on reeglina omal vabal valikul ja tahtel jälgimiseks loa andnud ja seega ei peaks jälgimine teda

häirima. Samas peegeldasid intervjueeritud vanemad mõtet, et väga palju sõltub noorest endast, kas ta suhtub jälgimisse mõistvalt või mitte. Siinkohal mängis ka vanemate arvates olulist rolli lapse ja vanema omavaheline suhtlus, jälgimiskasutuse kasutamise sagedus ning põhjused, miks rakendust kasutatakse. Kui asukoha vaatamisele järgneb vanema poolt arupärimine, siis tekitab see ka vanemate sõnul tunde, et noort kontrollitakse.

Jaana: Üldiselt jah võib-olla lastele ei meeldi, aga see vist ikkagi sõltub sellest, millised need vanemad on, et noh, et kui siin nagu õhtul mingisuguse kokkuvõtte teed, et miks sa seal käisid ja miks see seal, ja nõuad mingit aruannet päeva kohta, siis ma ise ka ei tahaks, et keegi mind kogu aeg kontrollib.

Ehk vanemate hinnangul ei pruugi lastele meeldida just aktiivne ja pidev jälgimine, olgugi et mõeldakse, et vanemana on loomulik tahta teada, kus ja kellega laps aega veedab. Samas mõõnsid nii intervjueeritud noored kui nende vanemad, et vanema soov oma lapse käikudest teada on küll ühest küljest loomulik, kuid küsimust tekitab, kas vanemal on ka tegelikult vaja seda informatsiooni teada.

Enamik intervjueeritavaid hindas enda vanema poolt tehtava jälgimise sagedust hetkel enda jaoks sobivaks ning öeldakse, et praeguseks on peredes saavutatud tasakaal ja nn mõistlikkuse piir. Intervjuudest ei selgunud, et piir oleks saavutatud läbiräägitud kokkulepete tulemusel, vaid pigem on piirid tekkinud kasutamise ja erinevate olukordade käigus. Samas tõid mitmed välja, et jälgimise sagedus oleneb lapsest/noorest, keskkonnast ja omavahelisest suhtlusest. Kui uurida seda, kas nende arvates kasutatakse peres jälgimiskasutust vaid äärmisel vajadusel, siis jäädi peamiselt kahele arvamusele: 1) kasutatakse eelkõige mugavusest ja igapäevaelu lihtsustamiseks; ning 2) alati ei pea rakenduse vaatamiseks olema äärmine vajadus, st seda võib teha ka lihtsalt uudishimust.

Sonia: Kindlasti kasutab [vanem rakendust] mugavusest. Minu jaoks on see mugavus samamoodi. Ta ei helista mulle ja ta ei küsi mult kogu aeg, millest ma saan ka aru, sest ma ei ela enam kodus. Ta ei pea kogu aeg teadma, kus ma olen, kus ma käin, mis ma teen. Mis on nagu täiesti normaalne, et tal on ikkagist mingi huvi.

Nii intervjueeritud noored täiskasvanud kui ka lapsevanemad rõhutasid üksmeelselt mingit nn jälitustegevust nende peredes ei toimu. Vaid ühel intervjueeritud noorel täiskasvanul oli esinenud perioode, mil ta tundis, et vanem on rakenduse olemasolu kuritarvitanud ja jälginud läbi rakenduse justkui noore igat sammu. Selline vanema poolne käitumine tõi noore sõnul aga

peresuhtesse ja lapse-vanema omavahelisse suhtlusesse probleeme. Teised tõid välja, et jälgimiskendusi ei kasutata nende peredes kontrolli-eesmärgil ja sellepärast ei tunne nad end ka halvasti kui teavad, et vanemal on võimalik nende käikude ja liikumise üle igal ajal silma peal hoida.

Samas nähtus intervjuudest, et jälgimiskenduste kasutamine võib vahel kaasa tuua ka asjatut muret ning tekitada omavahelistes suhetes lisapingeid. Näiteks jagas oma kogemust üks noor, kelle vanem oli talle murega helistanud, kuna märkas rakendusest, et laps asub haigla vahetus läheduses. Tegelikult oli lapsega kõik hästi, ta oli lihtsalt läinud külla sõbrale, kelle korter asub ühe haigla läheduses. Vanema ja noore vahel tekkis tol hetkel suur tüli ja vaidlus. Sama lugu jagas negatiivse kogemusloona ka sama pere lapsevanem, kes ütleb, et tema mõtles, et lapsega on midagi juhtunud.

Katrin: No ükskord oli küll niisugune, kui ma talle helistasin ja küsisin, et kus sa oled, mis sa teed, et kas kõik on korras, et oli sõbranna juures. Aga no ma ei tea, sõbranna-sõbra, mis iganes ei ole vahet. Aga see koht lihtsalt, ma täpselt ei mäletagi, igatahes [asukoht] ja seal oli mingisugune haigla, ta oli seal kohe kõrval ja ta näitas mulle, et ta on nii-öelda haiglakompleksis. Muidugi, ta pahandas, et kõik on okei ja tema veedab oma vaba aega ja mis iganes. Aga sellel hetkel see jah kukkus niimoodi välja, aga loomulikult mul oli kohe, et häirekell, mis nüüd lahti.

Petroniole (2002) tuginedes võis tekkida selles perekonnas privaatsuse turbulents, sest noor oli ka varem vanemale öelnud, et talle ei meeldi aru pärimine ehk kehtestanud endale sobiva tingimuse vanemapoolseks jälgimisega nõustumiseks. Mures vanem rikkus helistamisega varem noore poolt paika pandud piiri ja tekitas sellega olukorra, kus noor tundis, et vanem tungib verbaalselt tema privaatsesse ellu.

Osad intervjuueeritud vanemad ütlesid, et jälgimiskendus võib meelerahu asemel tuua hoopis rohkem muresid, sest asukoha iseloom võib tekitada vanemas tunnet, et midagi võib valesti olla. Lisaks sellele arvasid vanemad, et ka rakenduse liiga sage kasutamine, võib rohkem muresid tekitada kui muret maandada. Selliseid olukordi aitab intervjuueeritavate sõnul ennetada omavaheline avatud suhtlus ka väljaspool rakenduse kasutamist, sest siis on vanem juba teadlik noore täiskasvanu plaanidest ja võimalikest käikudest.

Jaana: See võib muresid tekitada, et kui avastan, et ta on imeliku koha peal. See jälle on selline enda peas kinni asi, et fantaasia on piiritu selle osas, mis kõik juhtunud on. Ma

arvan, et selle lahendab ikka see asi ära, et ikkagi kui muul ajal ka omavahel räägitakse, siis tead.

Enamikes uuringus osalenud peredest ei olnud rakenduse kasutamine nende sõnul kaasa toonud mingisuguseid probleeme. Potentsiaalse privaatsuse turbulentsina (Petronio, 2002) näevad intervjueeritud noored olukordi, kus vanema poolt usaldust kuritarvitatakse ning minnakse jälgimisega üle piiri ehk jälgitakse pidevalt.

3.1.3.1 Jälgimiskendused kui kommertsiaalse ja interpersonaalse privaatsuse riive

Intervjuudest selgus, et ei vanemad ega noored täiskasvanud ei ole väga mõelnud rakendusega kaasnevatele võimalikele privaatsusriskidele ning neile suurt tähelepanu ei pööra. Mõned üksikud intervjueeritavad tõid välja, et on privaatsuse teemale küll mõelnud, aga ei näe, et jälgimiskendustega kaasneks suur privaatsusrisk. Toodi välja ka seda, et kõik rakendused koguvad erinevaid andmeid kasutajate kohta ja selline privaatsusrisk on paratamatu, kui tahetakse midagi kasutada. [Küsimustes ja väidetes ei olnud vastaja jaoks ära defineeritud, mida privaatsusriskina mõeldakse, seega pidi igaüks ise defineerima] Vastustest nähtus, et privaatsusriskidena peeti eelkõige silmas kommertsiaalse privaatsuse riske, seevastu perekonnaga privaatsusriske ei seostatud.

Berit: Ma olen mõelnud küll sellele, et see ilmselt ei ole tegelikult parim variant. Kui nemad [vanemad] näevad, siis keegi kuskilt peab seda vahendama ja ma ei ole kindel, kui turvaline see mingi võrk või server või mis iganes asi seal vahel on. Samas ma tahan loota oma naiivsuses ja tahan arvata, et me elame ikkagi turvalisel nutiajastul, kus minu asukohta ikkagi kõik soovijad kätte ei saa.

Üldiselt jäi intervjueeritavate arvamuses domineerima mõte, et nad on niivõrd tähtsusetud inimesed, tavakodanikud, et kedagi ei tohiks nende asukoht (või muu kaasnev informatsioon) huvitada.

Helle: Noh, ma ei kujuta ette, kas siin nagu väikese inimese tasandil mingisuguseid privaatsust, ma seda privaatsust üldse nii kõrgelt ei hinda. Keda huvitab, kas ma lähen nüüd sinna kaubamajja või kuhu ma siis lähen. Selles suhtes ma ei ole paranoiline, mul on sellest osast suhteliselt ükskõik või täiesti ükskõik, et mis riskid võib-olla. Ainuke risk

on võib-olla see, et keegi siis tootja kogub andmeid ja tal on võimalus raha teenida sellega, et ta müüb maha andmeid kellelegi käitumisharjumuste kohta.

Suur osa intervjueeritud noori täiskasvanuid ei tunnetanud ka, et asukoha jagamine tähendaks seda, et nad soovi korral üksi olla ei saaks. Samas tõid need intervjueeritavad, kes tunnetavad, et asukoha jagamine mõjutab nende üksi olemise tunnet, välja, et sellisel juhul saab asukoha välja lülitada või jälgimist võimaldava seadme maha jätta.

Doris: Jah. See ikkagi, kui ma olen siin oma toas ja kedagi muud ei ole mul on kodus, siis ma olen ikkagi olen üksinda. Vahet pole, et mul on kõrval või läheduses inimesi. Kui mu ema teab, kus ma olen, ei tähenda, et ta siin on. Üksi olemine on ikka üksi olemine.

Intervjuudes osalenud noorte arvates ei tähenda see, kui vanemad lapsi jälgivad, et nad ei austaks nende soovi üksi olla. Osadest intervjuudest jäi kõlama mõte, et kui pidevalt jälgimine tähendab väga tihedat jälgimist, siis võib küll juhtuda, et vanem ei austa oma lapse isiklikku ruumi. Näiteks tõi üks intervjueeritav välja ka selle, et tuleks omavahel läbi rääkida üksinda olemise mõte ja rakenduse kasutamine. Ka füüsilise privaatsuse ruumi läbi rääkimine on oluline, sest muidu võib tekkida ka privaatsuse ruumiline sissetung (Ledbetter jt, 2010).

Sofia: [Väide number 10] „Kui ema-isa jälgivad pidevalt lapse asukohta, siis nad ei austa tema soovi üksi olla“. Ei, ma arvan, et see oleneb kindlasti lapse ja lapsevanema suhtest. Ma eeldaks, et see on erinevate inimeste jaoks erinev. Kui on usalduslik suhe lapse ja lapsevanemate vahel, siis see pigem on lapsevanema enda jaoks mingi rahustav tegevus, kui ta jälgib, kus laps on. See oleneb sellest, missugune suhe on.

Rääkides intervjuudes osalenud vanematega laste õigusest privaatsusele ja isiklikule vabadusele, oli enamik neist arvamusel, et jälgimiskasutamine on oma olemuselt piirav, kuid nende peredes tehakse seda omal vabal valikul. Samas ütlesid osad vanemad, et usaldusliku suhte ja hea läbisaamise puhul ei piira jälgimiskasutamine laste õigust privaatsusele.

Liina: Piirab privaatsust, isiklikku vabadust? Ei, ei ole nõus, see sõltub kokkulepetest ja kõigest sellest, et kuidas seda kasutatakse. Võib kasutada ka nii, et see piirab lapse vabadust.

Samas olid kõik intervjueeritud vanemad nõus sellega, et lapsel on õigus privaatsusele ja vanemad peavad seda austama. Teisalt tõid mitmed vanemad esile asjaolu, et näiteks peavad vanemad mõnikord lapse enda huvides ja turvalisuse kaalutlusel omama kontrolli lapse käikude

üle ja seda eriti teismeliste laste puhul. Mitmest intervjuust jäi kõlama mõte, et kui noor tunneb, et tema privaatsust ja isiklikku vabadust rikutakse, siis võib ta enda asukohta lihtsalt välja lülitada. Ehk intervjuudest nähtus, et noored ja nende vanemad ei tunnetanud, et asukohta jälgimine oleks mingit viisi privaatsusrisk või privaatsuspiiridesse sisse tungimine, kuigi tegelikult võiks väita, et telefoni teel asukohta jälgimine toimib nn vahendatud sissetungina (Ledbetter jt, 2010).

Kuigi intervjuueeritud noored ei pea oma vanemaid privaatsusriive puhul probleemiks ja ei näe, et perekond kuidagi nende privaatsust ohustaks, on siiski esinenud olukordi, kus noored ennetavalt lülitavad jälgimisseadme välja, et kaitsta oma privaatsust vanema ees. Näiteks rääkides intervjuudes osalenud noortega asukohta varjamisest või viisidest vanemate silma alt pääseda, kirjeldasid intervjuueeritud olukordi, mil võib tekkida tahtmine enda asukohta varjata: 1) liigne kontroll ja 2) lapse ja vanema vaheline usaldus ei ole hea.

Enamik intervjuueeritud noortest oli ühel või teisel viisil ka oma asukohta varjanud. Intervjuudest selgus, et noored on enda asukohta varjanud peamiselt kahel viisil: 1) lülitanud enda asukohta rakendusest välja; 2) lülitanud enda asukohta sisse teisest, mitte aktiivselt kasutuses olevast, seadmest.

Asukohta varjamist selgitasid intervjuueeritavad noored peamiselt alljärgnevate põhjustega:

- a) noor ei taha, et vanem näeks, kus ta öösel ringi käib (peod; hilisõhtused ootamatud plaanid; varahommikused kodus eemal viibimised);
- b) noor ei taha, et vanem teaks, millega ta parasjagu tegeleb;
- c) noor tunneb vajadust täiesti üksi ja eemal olla;
- d) vanem kuritarvitab rakendust (ehk kasutab liiga palju);
- e) vanem küsib hiljem küsimusi.

Elisabeth: Tegelikult ma ikkagi petsin ka seda süsteemi. Mul on selline vana iPad, mida ma tegelikult ei kasuta, aga sealt saab ka seda asukohta tööle panna ja siis ma ikkagi panin ka seda tööle, kui ma läksin näiteks... noh muidugi olin kodus ja siis tuli selline viimase hetke plaan, et mingi kell kümme või niimoodi lähen välja ja siis ma panin selle tööle. Siis vanemad ilusti näevad, et kõik on hästi, magab kodus. Siis ma jah petsin seda süsteemi, aga vahepeal ma unustasin selle tööle ka mingiks paariks nädalaks iPadist.

Seega tekib asukoha varjamise vajadus, kui noor tunneb, et vanem tungib tema privaatsusesse nii vahendatud kui ka verbaalse sissetungi (Ledbetter jt, 2010) viisil. Intervjuudes peegeldub ka, et asukoha varjamine on aset leidnud, sest laps-vanema suhtes pole kokku lepitud täpseid reegleid, mis põhjustel rakendust kasutada võib ning omavahel ei ole tõmmatud mõlemale osapoolle sobivaid privaatsuspiire (Petronio, 2002). Samuti leidsid intervjueritud, et soovi korral suudavad ilmselt kõik jälgimisest edukalt hoiduda. Küll aga jäi mõnes intervjuus kõlama ka mõte, et jälgimises hoidumise edukus võib sõltuda vanusest, st nooremad ei oska nii hästi. Lisaks selgus, et intervjueritud noorte täiskasvanute arvates võib juhtuda, et kui laps ei taha, et vanem teda jälgiks, olukord, kus laps oma tegemisi varjama hakkab.

Intervjueritud lapsevanemad ütlesid et varjamine võib alguse saada, kui lapsevanem jälgib liiga palju ning sekkub noore elusse. Sellisel juhul võib noor täiskasvanu tunda, et jälgimist surutakse talle peale. Samas leidsid vanemad, et iga laps on erinev ja hästi palju oleneb omavahelisest suhtlusest. Vanemate sõnul on noortel täiskasvanutel samuti õigus rakendust igal hetkel välja lükata ja vanemad ei tohiks sellest mingit numbrit teha. Samas kõlas mitmest intervjuust, et kui nende peres on keegi oma asukoha välja lülitanud, siis vanem on seda ka tähele pannud.

3.2 Jälgimise rakenduste kasutamispõhjused ja -praktikad peredes

Alapeatükis kirjeldan uuringus osalenud perede jälgimise rakenduste kasutamise põhjuseid ja räägin praegusest kasutamise praktikatest. Samuti kirjeldan intervjueritute arvamusi seoses jälgimise rakenduste kasutamise lõpetamisega.

Enamikes uuringus osalenud peredes hakati jälgimise rakendusi kasutama lapse algatusel või ahelreaktsioonina sellele, et keegi pereliikmetest kasutas mõnda jälgimise võimaldavat rakendust väljaspool perekonda. Näiteks töid mitmed intervjueritud noored välja, et kasutasid rakendust varem enda sõbrannadega omavahel, et üksteise liikumist kohtumiste eel või tuttavatega välja minnes positsioneerida, ning jõudsid taoliste kogemuste pinnalt seejärel ka perekonnaliikmete vahelisse kasutusse. Paljud intervjueritud noored ütlesid, et näevad ühe rakenduse kaudu nii oma sõprade kui ka perekonnaliikmete asukohti.

Dagne: Ma lihtsalt rääkisin neile sellest äpist, et meil on siuke äpp sõbrannadega ja siis mu isa kuidagi täiesti juhuslikult tegi ka endale sinna konto ja siis kuidagi niimoodi tuligi see meie perre.

Samuti tõdesid mõned intervjueritavad, et jälgimise rakenduse kasutamine sai peres esmalt alguse pigem mõne noorema õe või venna tõttu, kes olid teismelised või veel nooremad ning vanemad

tahtsid nende asukohta teada. Küll aga tõi üks intervjuueritud lapsevanem välja, et mõte jälgimise rakenduste kasutamisest sai alguse siis, kui ta nägi ühel koosviibimisel oma peretuttavaid sarnast rakendust kasutamas ning uuris rakenduse kohta täpsemalt.

Jälgimise rakenduse kasutamine sai mitmel korral alguse ka seepärast, et rakendus oli telefonis olemas, suur osa perest kasutas sama telefoni operatsioonisüsteemi ning keegi juhuslikult leidis telefonisse sisse ehitatud rakenduse ja tegi perele ettepaneku seda kasutama hakata. Lisaks sellele sai ühes peres jälgimine alguse siis, kui perre osteti uus auto, mis võimaldas jälgida auto asukohta ning reaalajas liikumist. Kuigi varem olid ka peres kasutusel sama autofirma autod, siis jälgimise võimalus lisandus uue mudeliga, kus oli vastav teenus juures.

Sofia: Ilmselt siis kui kõigil meie pereliikmetel lihtsalt iPhone'i olid. Ühel hetkel terve meie perekond, ma mäletan, et mina vist olin viimane inimene, kes perekonnas sai iPhone'i. Ja siis me lihtsalt vaatasime, et selline võimalus on olemas, lihtsalt panime selle sisse, kuna see tundus loogiline, et kasutame kõiki võimalusi, mis telefonis on.

Seega saab noorte ja nende vanematega tehtud intervjuude põhjal öelda, et rakenduse kasutusele võtmine on paljuski ajendatud teistest inimestest ja tehnoloogiafirmade loodud võimalustest, mis on juba automaatselt uute tehnoloogiliste vidinatega kaasas.

Samas tõi intervjuueritud välja ka seda, et jälgimise rakendus jõudis nende perre praktilise vajaduse või elukorralduse muutumise tõttu. Näiteks kirjeldas üks noor, kuidas ta läks ühel suvel Ameerikasse raamatuid müüma ja pere soovis operatiivselt näha, kus ja kas ta liigub. Samuti toodi intervjuudes rakenduse kasutuselevõtu põhjendusteks logistika ja transpordiga seotud olukorrad, mil rakenduse kaudu on hea jälgida, kas sihtpunkti saaks liikuda koos. Seda kasutus põhjust toodi iseloomulikult välja just selles eluperioodis, mil noored täiskasvanud veel vanematega koos elasid.

Kristel: Tegelt nali on vist isegi sellest, et mina panin talle [emale] selle peale. See vist põhiliselt tuligi sellest, et see vist oli põhikooli lõpus kuskil. 8.-9. klass või isegi varem natukene seitsmes... põhiliselt oligi sellepärast, et mina käisin õhtuti trennis ja siis õhtul sain hiljem lahti ja siis ma vahetevahel ei viitsinud bussiga koju tulla. Siis just selle äpi kaudu sain ma vaadata, et äkki ema on linnas. Ma ei pidanud talle kogu aeg helistama sellepärast. Ja siis tema sai ka vaadata, kas ma olen ikka veel linnas, et kas mul läks kauem või niimoodi. Ma ütleks jaa, et äkki siis seitsmes klass.

Noored täiskasvanud tajusid jälgimiskenduste kasutuselevõttu mitmeid hüvesid. Eelkõige toodi positiivse põhjusena, miks jälgimiskendusi kasutada, välja tõika, et jälgimiskenduse kasutamisel ei pea vanem koguaeg helistama ja küsima lapse asukohta, vaid saab seda lihtsa vaevaga rakenduse kaudu vaadata. Noorte intervjuudest nähtus, et nad seostasid jälgimiskenduste kasutuselevõttu võimalusega hoida enda privaatsust, kuna pidasid pidevat vahetut suhtlust vanematega liiga invasiivseks ja enda autonoomiat õõnestavaks. Jälgimiskendused, mis võivad paljude privaatsust riivata, olid uuringus osalenud noorte jaoks seega pigem privaatsust säilitavad. Lisaks töid intervjuueeritud välja ka tõiga, et rakendus toob kaasa vanemale kindlustunde ja südamerahu, kui jälgimiskenduses olev nupuke liigub, siis eeldatakse on kõik on hästi.

Sonia: Ma võin kohe rääkida, et emps tahtis pidevalt teada, kus ma olen ja ma ei viitsinud selleks eraldi kõnesid vastu võtta ja selgitada, nii et parem vaadaku siis juba kaardi pealt, kus ma olen ja siis küsib js helistab vähem.

Intervjuudes osalenud kümnest perest toimub kaheksas jälgimiskenduste kasutamine vastakuti st jälgimiskendust kasutatakse vanema poolt täisealise lapse asukoha jälgimiseks kui ka noore täiskasvanu poolt vanema asukoha positsioneerimiseks. Ühes uuringus osalenud peres positsioneerib vanem rakenduse kaudu lapse kasutuses oleva auto liikumist, kuid laps vanema käike jälgida ei saa. Teises peres jälgib vanem rakenduse kaudu lapse asukohta ning sama võimalus on olemas ka lapsel, kuid viimase sõnul ei huvita vanema asukoht teda mistõttu ta rakendust ise ei kasuta.

Intervjuudest ilmnes, et peamiselt tunnevad vanemad ja noored täiskasvanud asukoha jälgimise vajadust järgmistel põhjustel:

- a) transpordi või logistikaga seotud küsimused (kas sa oled juba liikuma hakanud, kas ma saan sinuga koos sihtpunkti liikuda jne);
- b) tegevuste või toimetuste planeerimine (kas sa oled kodus, kas vanemad liiguvad nädalavahetusel kuskile ära; kas ma võin toidu ahju panna jne);
- c) omavahelise pikema suhtlemise planeerimiseks (nt kui keegi on tööl/koolis, siis ei sega, ei helista ja küsi ebavajalikke asju jne);
- d) inimest ei saa kiiresti kätte (ta ei vasta kõnedele ja sõnumitele);
- e) uudishimu.

Samas ilmses vanemate intervjuudest ka see, et väga tihti kasutatakse jälgimirakendust just selle tõttu, et vanem ei taha oma täisealise lapse käest pidevalt pärida, kus ta on ja mis ta teeb. Jälgimirakendus annab vanemate sõnul neile mingi info lapse asukohast ja sellest, mis ta seal teha võib. Ainult asukoha informatsiooni vajaduses võib peegelduda seos avatud suhtluses vanema ja noore täiskasvanu vahel, sest kui lapsevanem on niikuinii üldises plaanis kursis noore täiskasvanu käikudega (teab, kus ta töö ja koolis käib ning üldiselt liigub), siis annab rakenduses kuvatud asukoht vanemale piisavalt informatsiooni ning see võib olla põhjus, mis täiendavaid küsimusi helistamise või sõnumite vahetamise teel pole vaja küsida.

Mitmel korral toodi vanemate intervjuudes välja ka seda, et jälgitakse lapse ühest punktist teise sõitmist, nt teisest linnast vanemate koju sõitmist ja vastupidi. Vanemate sõnul on autoga sõitmise ajal ohutum vaadata rakenduse abil kaugel laps on, kui hakata helistama ja kirjutama, sest kõnedele ja sõnumitele vastamine võib autoroolis oleva inimese tähelepanu liikluselt kõrvale juhtida. Mõned rakendused võimaldavad jälgida ka autode sõidukiirust (Mascheroni ja Siibak, 2021) ja nii näiteks mainisid paar intervjuueeritud vanemat, et nad on lapsega mõistliku sõidukiiruse teemadel vestelnud. Kuigi vanemad üldjuhul ei tunneta, et rakendust kasutatakse turvalisuse eesmärkidel, siis võib intervjuude põhjal öelda, et vanema poolne jälgimine, et kas noor täiskasvanu jõuab ikka ühest punktist teise, võib peegeldada vanema muret noore turvalisuse osas. Rakendusest saadud teave võimaldab vanemal rakendada verbaalset sissetungi (Ledbetter jt, 2010), kus nad annavad noorele soovimatut nõu mõistliku sõidukiiruse osas.

Kuigi üldiselt ütlesid noored, et rakenduse kasutamine annab neile teatud turvatunde, siis oli valimisse sattunud ka selliseid noori täiskasvanuid, kes arvasid, et see kui nende vanem neid jälgib ei lisa nende turvatunde otseselt midagi juurde. Samas tõid mitmed intervjuueeritud tüdrukud välja, et minnes esimest korda kellegagi kohtuma või deidile, siis mainivad nad seda vanematele, et nad teaksid rakendusest hiljem järele vaadata, kas kõik on ikka korras. Samuti toodi turvalisuse aspektis näiteks olukordi reisimisest teise riiki, kus omavahel kindlasti asukoht sisse lülitatakse või noorte puhul palutakse kodus olevatel vanematel reisi jooksul jälgida, kus nad asuvad.

Sonia: Jah, mina tunnen ennast turvaliselt. Kui minuga tervislikus seisundis midagi juhtub, siis on mingis mõttes viimane asukoht näiteks.... võib-olla see ka mingi naisterahva erinevus, et paraku eriti välismaal olles ma teadsin, et oma ema jälgib ikkagist, et kas jõuan õhtul koju.

Lisaks sellele oli enamik intervjueeritud lapsevanemaid nõus sellega, et vanema kohustus on tagada lapse turvalisus ja kui jälgimine tagab selle, et laps on õhtul turvaliselt kodus, siis on jälgimine õigustatud. Üks lapsevanem lisas sellele juurde, et tegelikult pole oluline turvaliselt ainult koju jõuda, vaid vanema jaoks on oluline, et lapsel oleks turvaline ka ükskõik millises teises kohas või kuskile teel olles. Samas sattus valimisse ka üks intervjueeritav, kes ütles, et vanemapoolne jälgimine ei muuda noore teed koju turvalisemaks ja ei anna noorele turvalisuse mõttes midagi juurde, see pigem on vanema enda rahustuseks.

Noortega tehtud intervjuudest jäi kõlama, et jälgimise rakenduste kasutamine võib aja jooksul loomulikult kaduda, kuid nad ei näe hetkel otseseid põhjuseid ja vajadust rakenduste kasutamise lõpetamiseks. Võimalike lõpetamise põhjustena toodi intervjuude käigus välja: 1) liiga spetsiifiline reklaamsisu (mis kaasneb andmete kogumisega), 2) elustiili muutus, 3) (elu)kaaslase tekkimine ja 4) väiksema pereliikme (nt õe-venna) jõudmine täisealise ikka.

Jälgimise rakenduse kasutamise lõpetamise küsimustes jäid intervjueeritud vanemad peamiselt seisukohale, et nad ei näe vajadust rakenduse kasutamise lõpetamiseks, sest neil pole rakendusega mingeid probleeme ja see teeb nende igapäevaelu lihtsamaks.

Tiia: Mingi hetk on imelik võib-olla, kui ma kogu aeg vaatan... näiteks noh, just mõtlen [nimi], et võib-olla siis, kui ta on ikka rohkem oma elu peale läinud, praegu ta on ikkagi nagu ise ka hästi seotud rohkem meiega lugudega, aga kui tal mingi oma keegi tekib... teine pool [noormees].

Üks intervjuus osalenud täiskasvanud laps on stabiilse jälgimise rakenduse kasutamise lõpetanud, st et ta enam ei jaga oma asukohta vanematega kogu aeg. Küll aga ütles ta, et mõnikord kasutab ta perega Messengeri pakutavat võimalust kindlaks määratud ajaks asukohta jagada. Tema sõnul kasutab ta seda siis, kui on plaanis vanemaga linnas kohtuda ning rakenduse pealt on hea vaadata, kui kaugel teine inimene on.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Käesolevas peatükis annan vastused magistritöös püstitatud uurimisküsimustele. Järelduste tegemisel kasutan 20 intervjuu põhjal saadud tulemusi, seon neid teoreetiliste lähtekohtadega ja diskuteerin töö tulemuste üle laiemas ühiskondlikus kontekstis. Toon välja meetodi ja uuringu kitsaskohad ning kirjeldan edasisi potentsiaalseid uuringuvõimalusi.

4.1 Järeldused ja diskussioon

Magistritöö eesmärgiks oli saada ülevaade noorte täiskasvanute ja nende vanemate arvamustest, kogemustest ja peresisestest praktikatest seoses jälgimiskeskuste kasutamisega. Soovisin teada saada, mis ajendas perekondi jälgimiskeskuste kasutusele võtma ja kuidas sobituvad jälgimiskeskused peredes kasutusel olevatesse suhtlemismustritesse. Lisaks sellele soovisin saada ülevaadet vanemate ja noorte täiskasvanute arvamusest jälgimise osas laiemalt.

Kuidas tajuvad intervjuueeritud perekonnad laps-vanema vahelisi suhtlustruureid ja kuidas sobituvad neisse jälgimiskeskused?

Magistritöö jaoks intervjuueeritud peredes kujutatakse lapse ja vanema vahelist suhet omavahelise usaldussuhtena. Mõlemad intervjuueeritud osapooled - nii vanemad kui nende täisealised lapsed - pidasid oluliseks avatud, austavat ja usalduslikku suhet lapse ja vanema vahel, sest leiti, et selle puudumisel võivad tekkida probleemid. Seega väärtustati intervjuueeritud perekondades vestlusele orienteeritud suhtlustruureid (Koerner & Fitzpatrick, 2006). Kuigi minu poolt intervjuueeritud noorte vanus jäi vahemikku 18–26 eluaastat ehk tegemist oli sisuliselt täiskasvanutega, selgus intervjuudest, et noorte jaoks on endiselt oluline, et vanem saaks nende tegemistel mingil määral silma peal hoida, sest vanemate mure ka enda täisealiste laste pärast, oli intervjuueeritavate jaoks loomulik ning mõistetav nähtus. Leiti, et vanuse kasvades on vanemate muretsemine küll vähemaks jäänud, kuid ka noored ise jagavad oma elu ja tegemiste kohta vanematele varasemast rohkem infot. Ka Hammondsi (2015) sõnul jagavad oma privaatset infot vanematega just need noored täiskasvanud, kes tunnetavad avatud peresuhte kultuuri.

Selgus, et uuringus osalenud noored täiskasvanud teevad vabatahtlikult oma vanematest oma privaatse info kaasomanikud (Petronio, 2002). Samas nähtus, et privaatse info omamise reegleid ja kasutamise õigusi omavahel läbi ei räägita ja vastavad kokkulepped on tekkinud pigem loomulikult ja kasutamiskogemuse käigus. Kuna reegleid ei ole varem omavahel kokku lepitud,

siis on näiteks jälgimirakenduste kasutamine tekitanud mõnedes uuringus osalenud peredes ka omavahelisi probleeme, millele järgnevalt on kasutamise piirid kindlamalt paika pandud. Üldiselt ütlesid intervjuudes osalenud pered siiski, et neil pole rakenduste kasutamisega probleeme tekkinud. Noore täiskasvanu iga on muutuste periood ja sel ajal muutub ka noore privaatsuse tunnetus, seega on piiride kooskõlastamine eriti oluline, sest see aitab noorel säilitada kontrolli oma teabe üle, kuid samal ajal suurendab ka üldist pererahulolu (Kennedy ja Frisby, 2016).

Suur osa intervjuueeritud noorest elasid oma vanematest eraldi, kuid suhtlesid nendega endiselt tehnoloogiliste abivahendite toel iga päev või ülepäeviti. Ka McCurdy jt (2022), kes uurisid just kolledžisse minevaid noori, leidsid, et noored täiskasvanud hoiavad oma vanematega ühendust tehnoloogiliste suhtlusvahendite abil. Nende sõnul on omavahelise suhtluskanali valik sageli noore enda määrata, sest vanemad, kes muidu ei pruugi olla nii tehnoloogiaga sina peal, võtavad noorte eeskujul kasutusse uusi lahendusi, et olla oma lastega samas informuimis (McCurdy jt, 2022). Ka enamikes minu poolt intervjuueeritud peredes töid jälgimirakendused peresisesse kasutamisesse lapsed ja vanematel ei olnud selle vastu midagi.

Uuringus osalenud pered kasutasid jälgimist võimaldava rakendusena peamiselt, kas „Find My“ või „Life360“ rakendust, mis võimaldavad jälgida teise inimese asukohta reaalsajas. Üheks peamiseks rakenduse kasutusele võtmise põhjuseks toodi, et rakendus oli telefonis juba olemas või uus soetatud tehnoloogiline vahend pakkus jälgimise võimalust. Ka Hasinoffi (2017) sõnul julgustavad enesejälgimise võimalusi pakkuvad ettevõtted perekondi omavahel isikuandmeid jagama. Tehnoloogiafirmad on teinud jälgimirakendused inimestele tasuta ja kergelt kättesaadavaks intensiivistades tuntavalt jälgimisühiskonna trende. Tekib küsimus, kas sellised rakendusi kasutatakse üldiselt vähem, kui need ei oleks telefonides ja rakenduste e-poodides tasuta kättesaadavad ning tehnoloogiafirmad ei suunaks sellega inimesi neid kasutama.

Jälgimirakendused on laialt kättesaadavad ja ettevõtted turundavad nende kasutusele võtmist peredes väga oskuslikult. See soodustab peredes jälgimise normaalseks nähtuseks muutumist. Intervjuueeritud noored täiskasvanud ja nende vanemad on arvamusel, et nende peredes on jälgimirakenduse kasutamine vajaduspõhine ja nn jälitustegevust nende peres ei toimu. Küll aga tasub siin mõelda, kas sellise arvamuse juures ei ole tegu mitte üldise jälgimise normaliseerimisega (Lyon, 2018). Intervjuueeritud perede näitel on rakenduste kaudu jälgimine midagi, mis on rahumeelselt ja mõlema osapoole nõusolekul perekonnas omaks võetud. Nii nähtubki läbi viidud intervjuudest, et jälgimirakenduste kasutamisest on saanud perede

igapäevapraktika ning see on hakanud mõjutama nende peresisese kommunikatsiooni viise, sest ainuüksi teave asukoha kohta võib rahuldada omavahelise infovajaduse.

Jälgimise rakenduste kasutamine pereliikmete jälgimiseks on populaarne intiimse jälgimise vorm (Lupton ja Williamson, 2017) ning rakenduste kasutamiseks on vaja pidevat GPS-i sees olemist, mis omakorda annab rakenduse tootjale võimaluse koguda infot kasutaja kohta (Lupton, 2016). Intervjuudest selgus, et uuringus osalenud noored ja täiskasvanud, ei ole mõelnud rakendusega kaasnevatele kommertsiaalsetele privaatsusriskidele ning ei pea neid ülemäära oluliseks. Privaatsuse küsimustes jäävad intervjuueeritud arvamusele, et kui tahetakse rakendust kasutada, siis (privaatsus)riski olemasolu on paratamatu. Samuti näevad intervjuueeritud end tavakodanike ehk tähtsusetute inimestena, kelle asukoht ei tohiks kedagi huvitada. Ühelt poolt on selline seisukoht hästi loomulik eestlastele, kes üleüldiselt ka ei mõtle jälgimise ja andmete kogumisega seotud riskidele ja peavad seda teemat väheoluliseks (Männiste ja Masso, 2018). Ka Inimõiguste Instituudi „Privaatsusõigus inimõigusena ja igapäevatehnoloogiad“ uuringu tulemustest selgus, et eestlastele ongi omane passiivne hoiak ja leplikkus andmete kogumise suhtes (Murumaa-Mengel, Laas-Mikko ja Pruulmann-Vengerfeldt, 2014). Samas tõstatub siin küsimus, kas selline mõtteviis võib olla kujundatud e-riigi lihtsa kättesaadavuse ja mugavate e-lahenduste tulemusena, mis võib eestlased muuta juba eos tehnoloogia vastu rohkem usaldavamaks. Huvitav oleks uurida, kas jälgimise rakenduste kasutamine noorte täiskasvanute ja nende vanemate vahel annaks sarnaseid tulemusi ka näiteks Ameerikas või Prantsusmaal, kus suhtumine andmete jagamise ja kogumisse on hoopis teistsugune. Nimelt ütlevad 93% ameeriklastest, et nende jaoks on oluline kontrollida, kes nende kohta teavet saavad (Madden ja Rainie, 2015) ning 52% prantslastest peavad oma eraelu kaitsmist internetis väga oluliseks (Johnson, 2022). Samas nõustub privaatsus küsimustes 74% eestlastest väitega „Mul pole midagi varjata“ (Männiste ja Masso, 2018).

Ja kuigi jälgimise rakendusi iseloomustatakse üldiselt privaatsusriskina (Lupton, 2016, Hasinoff, 2017), siis uuringus osalenud noorte jaoks oli jälgimise rakendus pigem privaatsuse hoidja ja suurendaja. Olgugi et jälgimise rakenduse kasutamist võiks tõlgendada ka kui võimalust nii vahendatud sissetungiks noore privaatsesse ellu (Ledbetter, 2010) kui ka saadud informatsiooni pinnalt potentsiaalset võimalust verbaalseks sissetungiks, kus vanem küsib täpsustavaid küsimusi või annab soovimatut nõu. Nii näiteks tõid intervjuueeritud vanemad välja, et rakenduse kaudu saab vaadata ka noore autosõidukiirust ja nii mõnelgi korral on vanem sellest lapsega ka juttu teinud. Uuringus osalenud noored aga ei tunnetanud sellist vahendatud sissetungi (Ledbetter, 2010) probleemina, sest nende sõnul näeb vanem lihtsalt asukohta ja asukoha jagamine ei ole nende privaatsuse rikkumine. Pigem pakub asukoha näitamine noorte hinnangul võimalust olla

iseseisvam ja suhelda vanematega igapäevaste tegevuste osas vähem. Simpson (2014) sõnul esitletaksegi sageli jälgimist võimaldavaid rakendusi just laste vabaduse suurendajatena, kuigi samas võivad need olla hoopis piiravad ja suurendavad hirmu avaliku ruumi ees.

Uuringusosalenud noored nägidki privaatsusriive potentsiaalipigem vanemapoolses verbaalses sissetungis (Ledbetter, 2010). Noored rõhutasid, et vanemapoolse asukoha jälgimisele ei tohiks järgneda hilisemat arupärimist stiilis „kus, kellega ja mida sa seal täpselt tegid“. Sellist sekkumist hindavad noored juba interpersonaalse privaatsuse riiveks (Stoilova jt, 2019), ning selline sekkumine oli mitmete uuringus osalenud noorte ja nende vanemate vahel tekitanud ka tülisid. Kuna rakenduse kasutamise piire ei räägitud rakendust kasutusele võttes läbi, vaid piirid tekkisid kasutamise käigus, siis on perekondades ette tulnud mitmeid privaatsuse turbulentsi (Petronio, 2002) hetki. Näiteks kirjeldas üks noor, kuidas vanem helistas talle ebasobival hetkel ja päris tema asukoha tõttu aru, kuna arvas geopositsioneeringu pinnalt, et lapsega võib olla midagi halba juhtunud. Tegelikuses oli noorega kõik korras, kuid ta tundis, et vanem rikub tema antud privileegi rakenduse kasutamiseks. Hawk jt (2008) teooriale mõeldes võib perekondades tekkinud arusaamatuste põhjuseks olla ka see, et vanemad ja noored määratlevad privaatsuse omamist ja piiride seadmist erinevalt. Kas vanemad ja noored täiskasvanud oleks saanud tekkinud probleemseid olukordi vältida, kui piirid ja reeglid asukoha jälgimiseks oleks kokku lepitud kohe rakenduse kasutamise alguses? Siinkohal on oluline vaadata tagasi Petronio (2002) kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriale, mis rõhutab perekondlike privaatsuspiiride kokkuleppimise vajadust, et just selliseid olukordi vältida.

Siiski hindas enamik intervjueeritud jälgimise sagedust hetkel enda jaoks sobivaks ning öeldi, et praeguseks on peredes saavutatud tasakaal ja nn mõistlikkuse piir, ning jälgimirakenduste kasutamine ei sega kedagi. Kennedy-Lightsey ja Frisby (2016) tuginedes võivad intervjuus osalenud noored ja nende vanemad olla nüüd jõudnud edukate piiride kooskõlastamisega ka suurema üldisema pererahulolu juurde, mis peegeldub ka tulemustes, mis räägivad intervjueeritud perede heast omavahelisest läbisaamisest ja avatud suhtlemisest.

Mõeldes teooria peatükis (McCurdy jt, 2022, Rudi jt, 2015) välja toodud noore täiskasvanud ja tema vanema vahelisele suhtlusmustritele, siis peaks jälgimirakenduste kasutamine oma olemuselt peegeldama tegelikult vastavusele orienteeritud suhtlusmustrit, kus noor valib meeleka sellised kommunikatsioonikanalid, millega saab võimalikult vähe detaile edastada, et vältida võimalikke konflikte, mis info jagamisel tekkida võivad. Jälgimirakendus võimaldabki jagada ainult lokatsioonipõhist infot. Siiski kirjeldasid intervjuudes osalenud pered oma suhtlemisviise

ja -stiile selliselt, et need iseloomustavad pigem suhtlusele orienteeritud suhtlusmehhanisme (Koerner & Fitzpatrick, 2006). Teoreetilise kirjelduse kohaselt võiksid uuringus osalenud perekonnad eelistada teistsuguseid tehnoloogilisi vahendeid, kuid siiski on nad valinud jälgimisevahendite kasutamise võimaluse, et saada kiiret ja pinnapealset informatsiooni üksteise asukohast. See ebakõla empiiria ja tulemuste vahel on kindlasti koht, mida tasuks järgnevatel uuringutes edasi uurida. Kuid siinkohal peaks mõtlema sellele, kas intervjuud on edasisteks uuringuteks kõige parem viis, sest paratamatult võib intervjueritute juttu mõjutada soov vastata vastuste andmisel teatud ühiskondlikele normidele.

Millised on lastevanemate ja noorte täiskasvanute kogemused seoses peres jälgimisevahendite kasutamisega?

Magistritöös osalenud peredest kaheksas toimub jälgimisevahendite kasutamine vastakuti, st jälgimisevahendit kasutab nii lapsevanem oma täisealise lapse jälgimiseks kui ka noor täiskasvanu oma vanema(te) asukoha positsioneerimiseks. Seega võib jälgimisevahend olla noore täiskasvanu ja tema vanema suhtes üks paljudest tehnoloogilistest vahenditest, mida kasutatakse. Mitmed teadlased (McCurdy jt, 2022) on uurinud Ameerika kolledžise minevate noorte täiskasvanute suhtlemist enda vanematega ning leidsid samuti, et vanemad ja lapsed üritavad erinevate tehnoloogiliste vahendite abil suhtlust säilitada.

Barron (2017) arutleb, et tänapäeva vanemal on võimalus teada saada, kus nende laps on peamiselt kahel viisil. Üks viis on helistada ja küsida ning teine viis on kasutada GPS toega seadet või vahendit. Magistritöökas intervjueritud pered valisid jälgimisevahendite kasutamise eelkõige seetõttu, et siis ei pea vanem noorele täiskasvanule nii palju helistama ja küsima, kus ta on ja mis ta teeb. Uurides Taanis jälgimisevahendite kasutavaid lapsevanemaid leidsid ka Widmer ja Albrecht (2021), et vanemad peavad jälgimist vähem pealetükkivaks kui näiteks helistamist. Ka intervjuudes osalenud noored peavad vanema helistamist ja arupärimist liiga invasiivseks ning eelistavad pigem seda, et vanem vaatab vahendist, kus nad parasjagu asuvad. Sellise praktika puhul võib rolli mängida see, et intervjuudest ilmnes, et laste ja vanemate suhted intervjueritud peredes on usalduslikud. Võib eeldada, et kuna vanem teab niigi noore elust palju pole tal lisaks asukoha teadmisele vaja enam täpsustavaid küsimusi küsida.

Intervjuudes osalenud pered kasutavad vahendite vastavalt praktilisele vajadusele. Näiteks töid noored ja nende vanemad asukoha jälgimise põhjendusteks transpordi või logistikaga seotud küsimused, tegevuste ja toimetuste planeerimise, omavahelise pikema suhtlemise planeerimise, kiire võimaluse infot saada ning uudishimu rahuldamise. Selgus, et noore täiskasvanu ja vanema

vahel on jälgimiskrakenduse kasutamine eriti oluline ühest punktist teise liikumisel. Intervjueeritud vanemate sõnul jälgivad nad on täisealise lapse jõudmist teisest linnast vanematekoju, et nad näiteks saaksid õigel ajal toidu soojaks teha või jälgivad noore täiskasvanu sõidukiirust autoga sõitmisel. Kuigi vanemad ütlevad, et jälgimiskrakendust praegu turvalisuse aspektis ei kasutata, siis peegeldavad need toodud näited ikkagi ka turvalisuse pärast muretsemist, mis on lapsevanemaks olemisse justkui sisse kodeeritud.

Tuginedes McCurdy jt (2022) arutlusele ja mõeldes magistritöö tulemustele, siis võib öelda, et jälgimiskrakenduste kasutamine peredes on tehnoloogia järgmine samm perekonna kommunikatsioonis. Varasemad põlvkonnad on tehnoloogiliste vahendite puhul liikunud vanematega meilide vahetamisest ja helistamisest Messengeri sõnumite saatmise ja videokõnede tegemiseni, kuid nüüd suundutakse aina enam ka jälgimiskrakenduste kasutamise juurde. Jälgimiskrakendused on magistritöös intervjueeritud perede jaoks peamiselt ühenduses olemise vahendid, mis lihtsustavad igapäeva elu ja muudavad suhtluse kiiremaks, kuid samal ajal ka pinnapealsemaks. Kuna rakenduses kuvatav asukoht ja varasemad detailid inimese elust annavad koos üsna palju informatsiooni, siis on peredes vähemaks jäänud omavahelist kirjutamist ja sõnumite vahetamist elulistel või praktilistel teemadel. Ka McCurdy jt (2022) arutlevad selle üle, et kuigi tehnoloogia võib tugevdada omavahelisi suhteid, siis võib juhtuda, et tehnoloogia kasutamine vähendab silmast silma suhtluse osakaalu.

Samuti tekib küsimus, kas jälgimiskrakenduste kasutamise normaliseerimine ja nende muutumine perede igapäevaseks praktikaks, viib jälgimiskrakendusi kasutavad pered olukorrani, kus jälgimiskrakenduste kasutamist ei suudeta lõpetada. Ka intervjuudes osalenud pered ei näinud rakenduse kasutamise lõpetamiseks otseselt mingit vajadust. Oldi arvamusel, et kui pereliige ei taha oma asukohta parasjagu näidata või tunneb, et tema privaatsust rikutakse, siis võib ta asukoha rakendusest välja lülitada. Jäi mulje, et tegemist ongi ajutise lahendusega teatud olukorrale, kuid üldist jälgimiskrakenduse kasutamise lõppu ei nähta. Siinjuures võib retooriliselt küsida, et kas sellise hoiakuga jõuame äkki nn nõiaringsi, kus ka järgnevad põlvkonnad on haaratud jälgimiskühiskonna haardesse, sest suure tõenäosusega jälgimiskrakenduste kasutamisega harjunud inimesed kannavad seda edasi ka oma isiklikku peremudelisse, kui neil endil sünnivad lapsed, keda monitooritakse läbi lapsepõlve (Siibak, 2019) kuni surmani välja?

Magistritöök intervjueeritud peredes hakati enamjaolt jälgimiskrakendusi kasutama lapse algatusel või ahelreaktsioonina sellele, et keegi pereliikmetest kasutas mõnda jälgimiskrakendust väljaspool perekonda või jälgimiskrakendus oli telefonis olemas ning kogu pere kasutas sama

operatsioonisüsteemi, mis võimaldas mugavalt üksteise asukohad süsteemis ühendada. Seega on rakenduse kasutamisele võtmine paljuski ajendatud teistest inimestest ja tehnoloogiafirmade loodud võimalustest. Kuigi suur osa teadlastest (Hasinoff, 2017, Simpson, 2014), kes uurivad jälgimise rakenduste kasutamisest peredes, toovad välja, et üks levinumaid rakenduse kasutamise põhjuseid seisneb hoopis vanematesse peidetud hirmudes, siis magistritööks intervjueritud noorte täiskasvanute ja nende vanemate puhul on jälgimise rakenduste kasutamine pigem mugavusvahend. Siinkohal mängib ilmselt ka rolli see, et varem on jälgimise rakendusi uuritud just alaealise lapse ja vanema vahelises suhtlemises (Sukk ja Siibak, 2021; Widmer ja Albrechtslund; 2021). Noore täiskasvanu ja tema vanema vaheline suhe peaks olema juba psühholoogiliselt teistel tasanditel ja mitte hierarhiline. Seega võivad jälgimise rakenduste kasutuspõhjused ollagi pigem praktilised ja suunatud üksteisega ühenduses olemise motiividele.

4.2 Meetodi kriitika ja edasised uurimisvõimalused

Leian, et kasutatud meetod võimaldas mul koguda piisavalt informatsiooni ja materjali, et jõuda püstitatud eesmärkideni. Kuigi kümne perega tehtud intervjuud aitavad vastata uurimisküsimustele ja tuua näiteid peredes olevatest jälgimise rakenduste kasutamise praktikatest, siis ei saa veel selle valimi põhjal teha üldistusi kõigi noorte täiskasvanute ja vanemate vahel jälgimise rakendusi kasutavate perede kogemuste kohta. Suureks täienduseks uurimusele ja olukorra statistiliseks ilmestamiseks oleks vaja teha ka kvantitatiivne uuring, et saada paremat pilti jälgimise rakenduste üldisest kasutamisest ja levikust Eesti perede hulgas.

Intervjuude läbiviimise protsess sujus üldiselt hästi. Saavutasin intervjueritutega sõbraliku ja üsna avatud õhkkonna. Siiski tuleb arvestada võimalusega, et kuna jälgimise rakenduste kasutamine on tundlik teema, siis noored täiskasvanud ja nende vanemad võivad tunda intervjuu käigus survet vastata mingile teatud normile. Hästi oluline on selle teema puhul rõhutada, et antud juhul võimaldas mul valitud meetod avada vaid uuringus osalejate endi arvamusi ja kogemusi, mitte jälgida konkreetseid praktikaid.

Valimi kokku saamise protsess oli ilmselt kogu töö juures kõige keerulisem osa, sest peresid, kus kasutatakse vanema ja noore täiskasvanu vahel jälgimise rakendusi on piiratud hulk ning neid on keeruline üles leida. Lisaks valmistas raskusi see, et eesmärgiks oli uurida perekondi ja mõned intervjuud ära jäid ära, sest ainult noor täiskasvanu või lapsevanem oli intervjuuga nõus, samas kui teine osapool keeldus.

Magistritöö teema on väga huvitav ja vajab kindlasti edasi uurimist. Üheks võimalikuks viisiks näen kestvusuuringut, kus laste ja noorte suhtumist peresisese jälgimiskenduste kasutamisesse uuritakse läbivalt lapse kasvamise jooksul. Samamoodi oleksid uurimisprotsessi kogu aja vältel kaasatud lapsevanemad. Kuna magistritööst selgus, et peresisese jälgimisega kaasneb tihti ka teiste lähedaste inimeste jälgimine, siis võiks uurida ka sõprade vahelist jälgimist või elukaaslaste/abikaasade vahelist jälgimist.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli saada ülevaade noorte täiskasvanute ja vanemate arvamustest, kogemustest ja peresisestest praktikatest seoses asukoha jälgimisega jälgimise rakenduste abil. Soovisin teada saada, mis ajendas perekondi jälgimise rakendusi kasutusele võtma ja kuidas sobituvad jälgimise rakendused peredes kasutuses olevatesse suhtlemismustritesse. Lisaks sellele oli eesmärgiks saada ülevaade vanemate ja noorte täiskasvanute arvamusest jälgimise osas laiemalt. Teoreetilise raamistiku loomisel toetusin Petronio (2002; 2013) kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooriale ja Koerner ja Fitzpatricku (2006) perekonna suhtlemismustrite käsitlemisele. Lisaks sellele toetusin akadeemilistele allikatele, mille keskmes on noore täiskasvanu ja tema vanema vaheline kommunikatsioon (McCurdy jt, 2022; Lachance, 2020; Rudi jt, 2015), jälgimistehnoloogiad (Hasinoff, 2017; Simpson, 2014) ja jälgimisega seotud privaatsusriivid (Stoilova, 2019; Lupton, 2016).

Intervjuude põhjal saab öelda, et intervjuueeritud pered tunnetavad noore täiskasvanu ja lapsevanema vahelist suhtlust usaldussuhtena ning noored jagavad vanemate üsna palju infot oma igapäevaste tegemiste kohta. Peamiselt suheldakse erinevate tehnoloogiliste vahendite abil ning ka jälgimise rakendust hindavad intervjuueeritud pigem suhtuse ja ühenduses olemise vahendiks. Selgus, et uuringus osalenud noored täiskasvanud teevad vabatahtlikult oma vanematest oma privaatse info kaasomanikud (Petronio, 2002), kuid privaatse info omamise reegleid ja kasutamise õigusi omavahel läbi ei räägita. Kokkulepped tekivad pigem loomulikult ja kasutamiskogemuse käigus, kuid selle tõttu on jälgimise rakenduste kasutamine tekitanud peredes ka privaatsuse turbulentsi (Petronio, 2013).

Enamikes intervjuudes osalenud peredes töid jälgimise rakenduse peresiseseks kasutamiseks just pere lapsed ja kaheksas peres toimub jälgimise rakenduste kasutamine vastakuti, st vanemad jälgivad täisealiste laste asukohta ning noored täiskasvanud jälgivad oma vanemate asukohta. Intervjuueeritud kasutavad rakendusi peredes vajaduspõhiselt ja asukoha jälgimise põhjendusteks toodi transpordi või logistikaga seotud küsimused, tegevuste ja toimetuste planeerimise, omavahelise pikema suhtlemise planeerimise, kiire võimaluse infot saada ning uudishimu. Samas jäi just vanemate intervjuudest kõlama, et väga tihti kasutatakse jälgimise rakendust, sest vanem ei taha pidevalt oma täisealise lapse käest küsida, kus ta on ja mis ta teeb. Sarnast põhjendust kasutasid ka lapsed kui nad rakenduse peresse kasutamisele töid. Seega ühelt poolt privaatsust piiravad jälgimise rakendused on intervjuus osalenud noortele pigem iseseisvuse suurendajad.

Intervjuudes osalenud noortel ei ole midagi selle vastu, et vanemad nende asukohta jälgivad. Küll aga näevad nad probleemi verbaalses sissetungis (Ledbetter, 2010), mis järgneb rakendusest saadud infole. Tuginedes McCurdy jt (2022) arutlusele ja mõeldes magistritöö tulemustele, siis võib öelda, et jälgimiskenduste kasutamine peredes on tehnoloogia järgmine samm perekonna kommunikatsioonis. Kui varasemad põlvkonnad on tehnoloogiliste vahendite juures liikunud vanematega meilide vahetamisest ja helistamisest Messengeri sõnumite ja videokõnede juurde, siis nüüd liigutakse aina enam ka jälgimiskenduste juurde, mis on saamas lisaks asukoha jälgimise võimalusele ka ühenduses olemise vahendiks. Jälgimiskendus andis uuringus osalenud perede võimaluse kiireks infovahetuseks teemadel, mis puudutavad igapäevategemisi.

Minu magistritöö kaardistas laste jälgimise maailmas fookust, mida keegi pole varem uurinud. Magistritöö annab sellesse valdkonda teamise noorte täiskasvanute ja nende vanemate arvamustest ja kogemustest peresisest jälgimiskenduste kasutamise kohta. Tulevaste tööde puhul võiks teha pikemaajalisi uuringuid, kus vaatluse all on ühe pere lapsed lapseast kuni noore täiskasvanu eani, et kaardistada perede näitel seda, kas ja kuidas jälgimine lapse kasvades muutub. Samuti saaks sellisel juhul kaardistada perekondlikke suhtlusmustreid ja jälgimiskenduste osakaalu nendes.

SUMMARY

Use of Location-Based Tracking Applications in Families: Opinions and Experiences of Young Adults and Their Parents

The aim of this master's thesis was to get an overview of young adults' and their parents' opinions, experiences and family practices about use of location-based tracking applications in families. I wanted to know what motivated families to adopt tracking applications and how tracking applications fit into the communication patterns used by families. In addition, the aim was to find out the views of parents and young adults more broadly in the follow-up section. To fulfill the purpose of the work, I first conducted individual interviews with twenty interviewees and then sorted the q-statements, that I used as a qualitative input to enrich the interview material.

For the theoretical framework, I relied on Petronio's (2002; 2013) theory of communicative privacy management and Koerner's and Fitzpatrick's (2006) approach to family communication patterns. In addition, I relied on academic sources focusing on communication between a young adult and its' parents (McCurdy et al., 2022; Lachance, 2020; Rudi et al., 2015), surveillance technologies (Hasinoff, 2017; Simpson, 2014), and privacy intrusions related to surveillance (Stoilova, 2019; Lupton, 2016).

Based on the interviews, it can be said that the interviewed families feel the communication between the young adult and the parent as a relationship of trust, and the young people share a lot of information about their parents' daily activities. The interviewees mainly use different technological means, and the interviewees also appreciate the monitoring application as a means of attitude and connection. It turned out that the young adults who participated in the study voluntarily make their parents co-owners of their private information (Petronio, 2002), but the rules and rights to use private information are not negotiated. Agreements tend to arise naturally and in the course of user experience, but because of this, the use of tracking applications has also created a turbulence in privacy in families (Petronio, 2013).

In most of the interviewed families, the children of the family brought the tracking application for family use, and in eight families the tracking applications are used in contrast, i.e. the parents monitor the location of the adult children and the young adults monitor the location of their parents. The interviewees use applications in families on a need-based basis and the reasons for tracking the location were questions related to transport or logistics, planning of activities and editorials, planning longer communication, quick access to information and curiosity. At the

same time, it was said from the parents' interviews that the monitoring application is very often used, because the parent does not want to constantly ask his or her adult child where he or she is and what he or she is doing. Similar reasoning was used by the children when they introduced the application to the family. Thus, on the one hand, surveillance applications that restrict privacy are more likely to increase the independence of the young people who participated in the interview.

Young people interviewed have no objection to parents monitoring their whereabouts. However, they see the problem in verbal intrusion (Ledbetter, 2010), which follows information from the application. Based on the discussion of McCurdy et al. (2022) and thinking about the results of the master's thesis, it can be said that the use of surveillance applications in families is the next step in technology in family communication. Whereas in earlier fields, technology had moved from exchanging e-mail with parents and making calls to Messenger messages and video calls, it is now increasingly moving to track applications, which are becoming a means to stay connected in addition to being able to track your location. The tracking application provided an opportunity for the families participating in the study to exchange information quickly on topics related to their daily activities.

My master's thesis mapped a focus in the world of child monitoring that no one has researched before. The master's thesis provides knowledge in this field about the opinions and experiences of young adults and their parents about the use of monitoring applications within the family. In the case of future work, longer-term studies could be carried out, looking at children in the same family from childhood to young adulthood, to map, for example, whether and how monitoring changes as a child grows. It would also be possible to map family communication patterns and the share of tracking applications in them.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aia, K. (2020). *Jälgimisrakendused kui digitaalse lapsevanema abivahendid: kasutajate arvamused ja kogemused*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjandus ja kommunikatsioon.

Alumäe, T., Tilk, O. ja Asadullah. (2018). Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech. Baltic HLT.

Arnett, J. (2000). Emerging Adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *The American psychologist*, 55, 469-80. 10.1037//0003-066X.55.5.469.

Arnett, J. (2007). Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For?. *Child Development Perspectives*, 1, 68 - 73. 10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x.

Barassi, V. (2018). The Child as Datafied Citizen. Critical Questions on Data Justice in Family Life. G. Mascheroni, C. Ponte ja A. Jorge (toim), *Digital Parenting. The Challenges for Families in the Digital Age*, 169-177. Göteborg: Nordicom.

Barassi, V. (2020). *Child. Data. Citizen. How tech-companies are profiling us from before birth*. The MIT Press.

Barron, C. (2014). 'I had no credit to ring you back': Children's strategies of negotiation and resistance to parental surveillance via mobile phones. *Surveillance & Society*, 12, 401-413. 10.24908/ss.v12i3.4966.

Barron, C. (2017). "Where are you, who are you with, what are you doing?" Children's strategies of negotiation and resistance to parental monitoring and surveillance via mobile phones. In E. Taylor, & T. Rooney (Eds.), *Surveillance futures: Social and ethical implications of new technologies for children and young people (110–121)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315611402>

Carmon, A. F., Miller, A. N. ja Brasher, K. J. (2013). Privacy Orientations: A Look at Family Satisfaction, Job Satisfaction, and Work–Life Balance, *Communication Reports*, 26(2), 101-112, DOI: 10.1080/08934215.2013.824017

Davis, C. H. ja Michelle, C. (2011). Q Methodology in Audience Research: Bridging the Qualitative/Quantitative 'Divide'? *Participations Journal of Audience & Reception Studies*, 8(2), 559-593. <https://www.participations.org/Volume%208/Issue%202/4a%20Davis%20Michelle.pdf>

- Dorrance Hall, E., & Scharp, K. M. (2018). Testing a mediational model of the effect of family communication patterns on student perceptions of the impact of the college transition through social communication apprehension. *Journal of Applied Communication Research*, 46(4), 429–446. <https://doi.org/10.1080/00909882.2018.1502461>
- Ellingsen, I.T., Størksen, I. ja Stephens, P. (2010). Q methodology in social work research. *International Journal of Social Research Methodology*, 13(5), 395-409. DOI: [10.1080/13645570903368286](https://doi.org/10.1080/13645570903368286)
- Gabriels, K. (2016). I keep a close watch on this child of mine’: a moral critique of other-tracking apps. *Ethics and Information Technology*, 18(3), 175-184. <https://doi.org/10.1007/s10676-016-9405-1>
- Hammonds, J. R. (2015). A Model of Privacy Control: Examining the Criteria That Predict Emerging Adults’ Likelihood to Reveal Private Information to Their Parents. *Western Journal of Communication*, 79(5), 591-613, DOI: 10.1080/10570314.2015.1083117
- Hasinoff, A. A. (2017). Where Are You? Location Tracking and the Promise of Child Safety. *Television & New Media*, 18(6), 496–512. <https://doi.org/10.1177/1527476416680450>
- Hawk, S.T., Hale, W.W., Raaijmakers, Q.A. ja Meeus, W. (2008). Adolescents' perceptions of privacy invasion in reaction to parental solicitation and control. *Journal of Early Adolescence*, 28(4), 583-608. <https://doi.org/10.1177/0272431608317611>
- Holloway, D. (2019). Surveillance capitalism and children’s data: the Internet of toys and things for children. *Media International Australia*, 170(1), 27–36. <https://doi.org/10.1177/1329878X19828205>
- James, T., Nottingham, Q., Collignon, S., Warkentin, M. ja Ziegelmayer, J (2015). The interpersonal privacy identity (IPI): development of a privacy as control model. *Information Technology and Management*, 17, 10.1007/s10799-015-0246-0.
- Johnson, J. (2022). Opinion on online privacy protection in France 2019. *Statista*, 14. veebruar. Kasutatud 30.05.2022, <https://www.statista.com/statistics/1122305/privacy-protection-opinion-french-people/>
- Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Kasutatud 20.04.2022. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

- Kennedy-Lightsey, C. D. ja Frisby, B. N. (2016). Parental Privacy Invasion, Family Communication Patterns, and Perceived Ownership of Private Information, *Communication Reports*, 29(2), 75-86. DOI: 10.1080/08934215.2015.1048477
- Kennedy-Lightsey, C. F., Martin, M. M., Thompson, M., Leezer Himes, K. ja Zackery Clinger, B. (2012) Communication Privacy Management Theory: Exploring Coordination and Ownership Between Friends, *Communication Quarterly*, 60(5), 665-680, DOI: 10.1080/01463373.2012.725004
- Koerner, A. ja Cvancara, K. (2002). The Influence of Conformity Orientation on Communication Patterns in Family Conversations. *Journal of Family Communication*, 2, 133-152. 10.1207/S15327698JFC0203_2.
- Koerner, A. ja Fitzpatrick, M. (2002). Toward a theory of family communication. *Communication Theory*, 12, 70–91. doi:10.1111/j.1468-2885.2002.tb00260.x.
- Koerner, A. ja Fitzpatrick, Mary. (2006). Family communication patterns theory: A social cognitive approach. 10.4135/9781452204420.n4
- Koerner, A. ja Schrod, P. (2014). An Introduction to the Special Issue on Family Communication Patterns Theory. *Journal of Family Communication*, 14, 1-15. 10.1080/15267431.2013.857328.
- Lachance, J. (2020). Parental surveillance of teens in the digital era: the “ritual of confession” to the “ritual of repentance”, *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 355-363, DOI: 10.1080/02673843.2019.1651351
- Lagerspetz, M. (2017). Ühiskonna uurimise meetodid. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Laherand, M.-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk
- Leaver, T. (2015). Born Digital? Presence, Privacy, and Intimate Surveillance. H. John ja W. Qu (toim.), *Re-Orientations: Translingual Transcultural Transmedia. Studies in narrative, language, identity, and knowledge*, 149–160. Shanghai: Fudan University Press
- Ledbetter, A. M., Kenny Sibal, S. H., Lev, E., Battle-Fisher, M. ja Shubert, N. (2010). Parental Invasive and Children's Defensive Behaviors at Home and Away at College: Mediated Communication and Privacy Boundary Management, *Communication Studies*, 61(2), 184-204. DOI: 10.1080/10510971003603960

- Ledbetter, A. M. (2019). Parent-Child Privacy Boundary Conflict Patterns During the First Year of College: Mediating Family Communication Patterns, Predicting Psychosocial Distress. *Human Communication Research*, 45(3), 255–285. <https://doi.org/10.1093/hcr/hqy018>
- Ledbetter, A. M ja Vik, T. A. (2012). Parental Invasive Behaviors and Emerging Adults' Privacy Defenses: Instrument Development and Validation, *Journal of Family Communication*, 12(3), 227-247, DOI: 10.1080/15267431.2012.686943
- Lefkowitz, E. S. (2005). “Things Have Gotten Better”: Developmental Changes Among Emerging Adults After the Transition to University. *Journal of Adolescent Research*, 20(1), 40–63. <https://doi.org/10.1177/0743558404271236>
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J. (2014). *Intervjuu*. Kasutatud 20.04.2022. <http://samm.ut.ee/intervjuu>
- Lupton, D. (2016). The diverse domains of quantified selves: self-tracking modes and dataveillance. *Economy and Society*, 45(1), 101-122. DOI: [10.1080/03085147.2016.1143726](https://doi.org/10.1080/03085147.2016.1143726)
- Lupton, D. ja Williamson, B. (2017). The datafied child: The dataveillance of children and implications for their rights. *New Media & Society*, 19(5), 780–794. <https://doi.org/10.1177/1461444816686328>
- Lyon, D. (2018). *The culture of surveillance: Watching as a way of life*. Polity.
- Madden, M. ja Rainie, L. (2015). Americans’ Attitudes About Privacy, Security and Surveillance. *Pew Research Center*, 20. mai. Kasutatud 30.05.2022, <https://www.pewresearch.org/internet/2015/05/20/americans-attitudes-about-privacy-security-and-surveillance/>
- Marchant, C. ja O'Donohoe, S.(2018). Homo prostheticus? Intercorporeality and the emerging adult-smartphone assemblage. *Information Technology & People*, 32. 10.1108/ITP-07-2017-0209.
- Marx, G., & Steeves, V. (2010). From the beginning: Children as subjects and agents of surveillance. *Surveillance & Society*, 7(3/4), 192–230. <https://doi.org/10.24908/ss.v7i3/4.4152>
- Mascheroni, G., C. Ponte ja A. Jorge. (2018). Digital Parenting: The Challenges for Families in the Digital Age, Nordicom, University of Gothenburg, www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1265024&dswid=-7681.

- Mascheroni, G. ja Siibak, A. (2021). *Datafied Childhoods; Data Practices and Imaginaries in Children's Lives*. New York: Peter Lang
- McCurdy, A. L., Benito-Gomez, M., Lee, G. Y., & Fletcher, A. C. (2022). College Students' Perceptions of Communication Technology Use and Parent–Child Relationships. *Emerging Adulthood*. <https://doi.org/10.1177/21676968211060954>
- Morr Serewicz, M. C. (2013). Introducing the Special Issue on Communication Privacy Management Theory and Family Privacy Regulation. *Journal of Family Communication*, 13(1), 2-5. DOI: 10.1080/15267431.2013.743424
- Murumaa-Mengel, M., Laas-Mikko, K. ja Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2014). Privaatsusõigus inimõigusena ja igapäevatehnoloogiad. Inimõiguste Instituut. https://www.humanrightsestonia.ee/inimoiguste_uuringud/privaatsus-inimoigusena-ja-igapaevatehnoloogiad/
- Männiste, M. (2022). *Big data imaginaries of data pioneers: changed data relations and challenges to agency*, Doctoral thesis, University of Tartu, journalism and communication.
- Männiste, M. ja Masso, A. (2018). The Role of Institutional Trust in Estonians' Privacy Concerns. *Studies of Transition States and Societies*, 10(2). <http://publications.tlu.ee/index.php/stss/article/view/676/535>
- Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. ja Nielson, M. G. (2015). Is Hovering Smothering or Loving? An Examination of Parental Warmth as a Moderator of Relations Between Helicopter Parenting and Emerging Adults' Indices of Adjustment. *Emerging Adulthood*, DOI: 10.1177/21676968155764.
- Newell, B., Metoyer, C. ja Moore, A. (2015). Privacy in the Family. In Beate Roessler and Dorota Mokrosinska (eds.), *Social Dimensions of Privacy: Interdisciplinary Perspectives* (104-121). Cambridge, UK: Cambridge University Press. 10.1017/CBO9781107280557.007.
- Padilla-Walker, L. M., Son, D. ja Nelson, L. J. (2021). Profiles of Helicopter Parenting, Parental Warmth, and Psychological Control During Emerging Adulthood. *Emerging Adulthood*, 9(2), 132-144. DOI: 10.1177/2167696818823626

Pantzar, M. ja Ruckenstein, M. (2015). The heart of everyday analytics: emotional, material and practical extensions in self-tracking market. *Consumption Markets & Culture*, 18(1), 92-109. DOI: [10.1080/10253866.2014.899213](https://doi.org/10.1080/10253866.2014.899213)

Petronio, S. (2002). *Boundaries of Privacy: Dialectics of Disclosure*. Albany, NY: SUNY Press. <https://doi.org/10.1080/10253866.2014.899213>

Petronio, S. (2010), Communication Privacy Management Theory: What Do We Know About Family Privacy Regulation? *Journal of Family Theory & Review*, 2, 175-196. doi:[10.1111/j.1756-2589.2010.00052.x](https://doi.org/10.1111/j.1756-2589.2010.00052.x)

Petronio, S. (2013). Brief Status Report on Communication Privacy Management Theory, *Journal of Family Communication*, 13(1), 6-14. DOI: [10.1080/15267431.2013.743426](https://doi.org/10.1080/15267431.2013.743426)

Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 22.04.2022 <http://samm.ut.ee/valimid>

Rudi, J. H., Walkner, A. ja Dworkin, J. (2015). Adolescent–Parent Communication in a Digital World: Differences by Family Communication Patterns. *Youth & Society*, 47(6), 811-828. DOI: 10.1177/0044118X14560334

Scheinfeld, E ja Worley, T. (2018). Understanding the Parent-Child Relationship during the Transition into College and Emerging Adulthood Using the Relational Turbulence Theory, *Communication Quarterly*, 66(4), 444-462, DOI: 10.1080/01463373.2018.1443954

Siibak, A. (2019). Digital parenting and the datafied child. T. Burns ja F. Gottschalk (toim), *Educating 21st Century Children: Emotional Well-being in the Digital Age*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/313a9b21-en>.

Simpson, B. (2014). Tracking children, constructing fear: GPS and the manufacture of family safety, *Information & Communications Technology Law*, 23(3), 273-285. DOI: [10.1080/13600834.2014.970377](https://doi.org/10.1080/13600834.2014.970377)

Stoilova, M., Livingstone, S. ja Nandagiri, R. (2020). Digital by Default: Children’s Capacity to Understand and Manage Online Data and Privacy. *Media and Communication*, 8. 10.17645/mac.v8i4.3407.

- Stoilova, M., Nandagiri, R. ja Livingstone, S. (2021). Children's understanding of personal data and privacy online – a systematic evidence mapping, *Information, Communication & Society*, 24(4), 557-575, DOI: 10.1080/1369118X.2019.1657164
- Sukk, M. (2015). *Meediarepertuaari uurimise võimalusi Q-meetodil*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava.
- Sukk, M ja Siibak, A. (2021). Caring dataveillance and the construction of "good parenting": reflections of Estonian parents and pre-teens. *Communications*, 46(3), 446–467. DOI: 10.1515/commun-2021-0045.
- Sukk, M ja Siibak, A. (2022). 'My Mom Just Wants to Know Where I Am.' Estonian Pre-Teens Perspectives on Intimate Surveillance by Parents. *Journal of Children and Media*, DOI: 10.1080/17482798.2021.2014646
- Tamme, T. (2022). *Privaatsuspiiride seadmine perekonnas kommunikatiivse privaatsuse juhtimise teooria kontekstis – vanemate perspektiiv*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool, ajakirjandus ja kommunikatsioon.
- Taylor, E., & Rooney, T. (2017). *Surveillance futures: Social and ethical implications of new technologies for children and young people*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315611402>
- van Exel, J. ja de Graaf, G. (2005). *Q Methodology: A Sneak Preview*. https://www.researchgate.net/publication/228574836_Q_Methodology_A_Sneak_Preview/citation/download
- Vasalou, A., Oostveen, A. ja Joinson, A. N. (2012). A case study of non-adoption: the values of location tracking in the family. *CSCW'12*. <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/2145204.2145321?download=true>
- Watts, S. ja Stenner, P. (2012). *Doing q methodological research: Theory, method and interpretation*. SAGE Publications Ltd <https://dx.doi.org/10.4135/9781446251911>
- Widmer, S. ja Albrechtslund, A. (2021). The ambiguities of surveillance as care and control: Struggles in the domestication of location-tracking applications by Danish parents. *Nordicom Review*, 42(4) 79-93. <https://doi.org/10.2478/nor-2021-0042>

Zuboff, S. (2015). Big other: Surveillance Capitalism and the Prospects of an Information Civilization. *Journal of Information Technology*, 30(1), 75–89. <https://doi.org/10.1057/jit.2015.5>

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava „Monitoorimine – noorte täiskasvanute vaade“

Soojendusküsimused

1. Kui vana sa oled?
2. Kas sa elad oma vanematest eraldi? Kui kaua oled oma vanematest eraldi elanud?
3. Kui tihti pead oma vanematega ühendust?
 - a. Mil viisil te omavahel suhtlete (kõned, sõnumid, videokõned)?
4. Kuivõrd sa räägid oma vanematele sellest, kus sa oled ja mis sa teevad? Miks?
 - a. Kas see on pigem peresisene otsene kokkulepe või teie suhtluse loomulik osa?
5. Kuidas te eelnimetatud kokkulepeteni jõudsite? Kas see oli vanemate algatusel aastaid tagasi või toimus mingi sündmus, mis tingis peresiseste kokkulepete sõlmimise?
 - a. Kuidas sa hindad, kuivõrd õnnestub pereliikmetel nendest kokkulepetest kinni pidada?
 - b. Kas teil on olnud omavahel mingeid lahkarvamusi erinevate privaatsuspiiride tõmbamise tõttu? Miks need tekkisid?
6. Mida tähendab sinu jaoks sõna jälgimine? Aga tšekkamine? Aga vaatlemine? Kuidas need sõnad üksteisest sinu arvates erinevad? Kas erinevad?

Laste jälgimine *offline*-maailmas

1. Emad ja isad kasutavad tihti erinevaid rakendusi, et jälgida, kus nende lapsed asuvad. Milliseid vahendeid sinu ema või isa kasutavad, et sinu liikumist jälgida? Palun nimeta need.
2. On sul meeles, millal te hakkasite jälgimiserakendusi kasutama?
3. Kust tuli idee jälgimiserakendusi kasutama hakata?
4. Kas sinu vanemad ütlesid sulle, et nad jälgivad sinu liikumist, või said sa sellest ise teada? On sul meeles, kuidas see juhtus.
5. Kas ja kuidas põhjendasid sinu vanemad sulle, miks nad sinu liikumist jälgivad?
6. On sul meeles, kuidas sa suhtusid sellesse, et sinu vanemad sind jälgima hakkasid?
7. Kas vanemad uurisid toona sinu suhtumist? Kas nad võtsid sinu arvamusi kuulda?
8. Olete te viimasel ajal jälgimiserakenduste kasutamist uuesti teemaks võtnud? Suhtud sa nüüd jälgimisse kuidagi teisiti kui varasemalt?

9. Mis sa arvad, miks nad/te (endiselt) jälgimiskendusi kasutavad/kasutate?
 - a. Mis olukordades nad seda tavaliselt teevad?
10. Mis sa arvad, kui võrd oluline on sinu vanematel teada, kus sa asud?
11. Palun räägi mulle üks juhtum, mil see oli hea, et vanemad sinu asukohta said jälgida.
12. Mis sa arvad, milliseid probleeme sinu jaoks võib vanemapoolne jälgimine kaasa tuua?
13. Palun räägi mulle üks juhtum, mil sind häiris fakt, et vanemad sinu asukohta jälgida võivad.
14. Kas te kasutate neid rakendusi vastastikku?
 - a. Kui jah, siis miks sina oma vanemaid rakenduse kaudu jälgid?
 - b. Mida rakenduse kasutamine sulle annab?
 - c. Millised on need olukorrad, kus tunned vajadust rakenduse kaudu vaadata, kus sinu vanem/vanemad asuvad?
15. Kas sa oled kunagi püüdnud varjata seda, kus sa asud?
 - a. Kui jah, siis miks?
 - b. Kui ei, siis miks?
16. Kuidas sa oled püüdnud oma asukohta vanemate eest varjata? (Kui vastas eelmisele küsimusele „jah“)
17. Kui võrd sa oled mõelnud sellele millised privaatsusriskid võivad rakenduse kasutamisega kaasneda? (*nt mida tootja teeb nende andmetega, mida rakendus kogub ja salvestab*)
 - a. *Kuidas sa tootja poolt andmete kogumisse suhtud? Kas näed seda probleemina?*
18. Kas sa oled vahel mõelnud, et ema või isa võiksid sinu jälgimise lõpetada?
 - a. Kui jah, siis kas sa oled selleks midagi ette võtnud?
19. Kas sa oled palunud oma vanematelt, et nad sinu jälgimise lõpetaksid?
 - a. Kuidas see juhtus?
 - b. Mida vastasid sulle sinu vanemad? Mis sa arvad, et kaua te üksteist niimoodi jälgite? Millal on sinu hinnangul õige aeg lapse jälgimine lõpetada? Kas õige aeg üldse eksisteerib?
20. Oled sa kuulnud, kas sinu sõprade vanemad jälgivad neid samamoodi, nagu sinu vanemad sind?
21. Kas sa tahad ise midagi lisada või kommenteerida?

Lisa 2. Intervjuu kava „Monitoorimine – lapsevanema vaade“

Soojendusküsimused

1. Mitu last teie peres on ja kui vanad nad on?
2. Kus elavad sinu täisealised lapsed (vanematega koos, eraldi samas linnas, lapsed kuskil teises linnas või riigis)?
3. Kui tihti pead oma täisealiste lastega ühendust?
 - a. Mil viisil te omavahel suhtlete (kõned, sõnumid, videokõned)?
4. Kuivõrd sinu täisealised lapsed räägivad sulle sellest, kus nad on ja mis nad teevad?
 - a. Kas see on pigem peresisene otsene kokkulepe või teie suhtluse loomulik osa?
5. Kuidas te eelnimetatud kokkulepeteni jõudiste? Kas sinu algatusel aastaid tagasi või toimus mingi sündmus, mis tingis peresiseste kokkulepete sõlmimise?
 - a. Kuidas sa hindad, kuivõrd õnnestub pereliikmetel nendest kokkulepetest kinni pidada?
 - b. Kas teil on olnud omavahel mingeid lahkarvamusi erinevate privaatsuspiiride tõmbamise tõttu?
6. Mida tähendab sinu jaoks sõna jälgimine? Aga tšekkamine? Aga vaatlemine? Kuidas need sõnad üksteisest sinu arvates erinevad? Kas erinevad?

Laste jälgimine *offline*-maailmas

1. Räägime nüüd pisut erinevatest rakendustest ja tehnoloogilistest abivahenditest, mis võimaldavad vanematel oma laste liikumist, tegevusi, käike jälgida. Viimastel aastatel on üha rohkem neid lapsevanemaid, kes jälgivad lapse liikumist reaajas, erinevate äppide või näiteks nutikella abil. Kas sa saaksid palun nimeliselt välja tuua, milliseid konkreetseid rakendusi/nutivahendeid sa oma lapse (käikude, tegevuste) jälgimiseks kasutad?
2. Miks otsustasid just selle konkreetse rakenduse/nutivahendi kasuks? (*Kui vanem vajab abi: fakt, et see rakendus oli tasuta; erinevate võimaluste rohkus, nt. võimalus seadistada konkreetset piirkonnad, kus laps tohib liikuda; nt võimalus vanemaga läbi rakenduse kontakti saada jne*)
3. On sul meeles, millal sa esimest korda oma lapse liikumist rakenduste/nutivahendite toel jälgima hakkasid? *Ehk kui kaua olete mõnd rakendust/nutivahendit jälgimiseks kasutanud?*
4. Miks otsustasid sina sellist jälgimist võimaldavat rakendust/nutivahendit kasutama hakata?

5. Mis sa arvad, millist kasu sellised rakendused/nutivahendid lastevanematele pakuvad?
6. Mis sa arvad, kuivõrd sa oled vanemana selle rakenduse kasutamisest võitnud?
7. Millised on sinu arvates lapse jälgimisega seotud positiivsed aspektid?
8. Räägi mulle üks lugu/juhtum enda praktikast, kus sa tundsid, et lapse jälgimisest on kasu.
9. Millised on sinu arvates lapse jälgimisega seotud negatiivsed aspektid?
10. Räägi mulle üks lugu/üks juhtum sellest, kus sa tundsid, et lapse jälgimisest on pigem kahju.
11. Palun kirjelda, millised on need olukorrad, kus sa tunned vajadust rakenduse/nutivahendi abil vaadata, kus laps parasjagu liigub?
12. Kui sa rakendust kasutama hakkasid, siis kuidas sa põhjendasid oma lapsele selle rakenduse/nutivahendi kasutamise vajadust?
13. Kuivõrd sa oled mõelnud sellele millised privaatsuse riskid võivad rakenduse kasutamisega kaasneda? (*nt mida tootja teeb nende andmetega, mida rakendus kogub ja salvestab*)
 - a. Kuidas sa tootja poolt andmete kogumisse suhtud? Kas näed seda probleemina?
14. Kuivõrd sa uurisid rakendust kasutama hakates, mis oli kirjas lepingu üldtingimustes (*terms and conditions*)?
 - a. Miks sa seda tegid?
 - b. Miks sa seda ei teinud?
15. Kas lapse teine vanem on teadlik, et sa selliseid rakendusi/nutivahendeid kasutad?
16. Kuidas lapse teine vanem selle rakenduse/nutivahendi kasutamisse suhtub?
 - a. Kui palju teine vanem seda rakendust/nutivahendit kasutab?
17. Kas rakenduse kasutamine toimub kõigi pereliikmete vahel?
18. Kas sinu laps teab, et sellist rakendust/nutivahendit tema liikumiste jälgimiseks kasutad?
19. Kuidas sai sinu laps teada, et sa jälgid tema liikumisi väljaspool kodu rakenduse abil?
20. Kuidas sinu laps suhtub sellesse, et sa sellist rakendust/nutivahendit kasutad?
 - a. Kas ja kuidas on lapse suhtumine jälgimise aja jooksul muutnud? (ehk kuidas ta alguses reageeris ja kuidas praegu suhtub)
 - b. Kas on olnud perioode, kus laps on avaldanud soovi rakenduse/nutivahendi kasutamine lõpetada?
 - c. Kas oled ise mõelnud, et nüüd, kui laps on täisealine, võiks rakenduse kasutamise lõpetada?
 - d. Miks oled otsustanud rakenduse kasutamist siiski jätkata?
21. Kuivõrd on rakenduse jätkuv kasutamine nüüd lähiajal omavahel jutuks olnud?

- a. Kas oled pidanud üsna hiljuti lapsele selgitama, miks sa endiselt seda rakendust kasutad?
22. Mis sa arvad, kuivõrd on sellise rakenduse/nutivahendi kasutamine hakanud mõjutama teievahelisi suhteid?
- a. Kui sa võrdled aega, mil te rakendust kasutama hakkasite praeguse ajaga, siis kas teievaheline suhtlus on rakenduse/nutivahendi kasutamise osas kuidagi muutunud?
23. Kuivõrd on sinu arvates muutnud lapse suhtumine jälgimisse võrreldes selle ajaga, kui ta oli noorem nüüd täiskasvanuna.
24. Vaadates tagasi, siis kas sa täheldasid mingit muutust enda lapse liikumiste/käitumise/juttude juures peale seda kui tema käikudel enam silma peal hakkasid hoidma?
25. Kas rakenduse kasutamine on sinu arvates oma eesmärgi täitnud?
- a. Miks?
26. Kas sa soovitaksid seda rakendust/nutivahendit ka teistele vanematele? Kui jah, siis miks/kui ei, siis miks? Kas tead kedagi, kes veel jälgimisirakendusi kasutab?
27. Millal on sinu hinnangul õige aeg lapse jälgimine lõpetada? Kas õige aeg üldse eksisteerib?

Lisa 3. Väitekaardid noored täiskasvanud

1. Omavaheline usaldus on lapse-vanema suhte alus.
2. Vanemad ei tohiks oma lapse asukohta jälgida ilma sellest temaga rääkimata.
3. Kui ema-isa jälgivad oma lapse asukohta, aga ei ütle seda talle, siis see tähendab, et nad ei usalda oma last.
4. Ma tunnen end turvaliselt, kui minu vanemad teavad, kus ma asun.
5. Asukohajälgimist võimaldavad rakendused ei ole vanemliku kontrolli vahendid vaid ühenduses olemise vahendid.
6. Mu vanemad saavad mulle alati appi tulla, kui nad teavad, kus ma asun.
7. See, kui mu vanemad teavad, kus ma asun, ei pruugi mind ohtlikus olukorras tegelikult aidata.
8. Lastele ei meeldi, et vanemad nende asukohta jälgivad.
9. Ma tahan vahel olla üksi ega soovi, et ema-isa teaksid, kus ma olen.
10. Kui ema-isa jälgivad pidevalt lapse asukohta, siis nad ei austa tema soovi vahel üksi olla.
11. Ma tunnen end vahel halvasti, kui vanemad minu asukohta jälgivad.
12. Ma arvan, et saan hakkama ilma, et mu vanemad mind pidevalt jälgiksid.
13. Ma arvan, et ma pean ise vastutama selle eest, et mul oleks turvaline ja hea olla.
14. Vanemad peaksid lastelt küsima, kas neile meeldib, kui vanemad laste tegemistel silma peal hoiavad.
15. Lapsed peavad teadma, miks nende vanemad nende asukohta teada tahavad.
16. Vanemad võiksid lapsi vähem jälgida.
17. Vanematel on õigus oma lapsi kontrollida.
18. Vanemad võivad otsustada selle üle, kus nende lapsed käivad.
19. Vanemad kasutavad asukohajälgimist võimaldavaid rakendusi vaid äärmisel vajadusel
20. Vanemad kasutavad aukohajälgimist võimaldavaid seadmeid mugavusest
21. Mul ei ole oma vanemate eest midagi varjata.
22. Minu vanematel on õigus teada, kas ma olen koolis, trennis või kusagil mujal.
23. Vanemad tunnevad end paremini, kui nad teavad, kus ma olen.
24. Mu vanemad muretsevad minu pärast ja sellepärast tahavad nad teada, kus ma olen.
25. Ma arvan, et mu vanemad muretsevad liiga palju.
26. Lapsed püüavad leida viise, et vanemate silma alt pääseda.
27. Lapsed suudavad edukalt hoiduda vanemlikust jälgimisest, kui nad seda tahavad.
28. Kui laps ei taha, et vanem teda jälgiks, võib ta hakata oma tegevusi varjama.

Lisa 4. Väitekaardid lapsevanemad

1. Omavaheline usaldus lapse-vanema suhte alus.
2. Vanemad ei tohiks oma lapse asukohta jälgida ilma sellest temaga rääkimata.
3. Vanemana usaldan ma oma lapsi, aga ma ei usalda inimesi, kellega mu lapsed kokku võivad puutuda.
4. Tänapäeva ühiskonnas võime kokku puutuda erinevate ohtudega ning jälgimistehnoloogia kasutamine toob meile meelerahu.
5. Jälgimisäpid loovad võltsi turvatunde – olgugi et vanemad ja lapsed saavad olla pidevalt ühenduses, ei saa vanemad ohu korral paraku lastele siiski päriselt abiks olla.
6. Lastele ei meeldi, kui vanemad nende asukohta pidevalt jälgivad.
7. Igal lapsel on õigus privaatsusele ja perekond peab seda austama.
8. Jälgimistehnoloogiate kasutamine piirab laste õigust privaatsusele ja isiklikku vabadust.
9. Pideva vanemliku järelevalveta hakkama saamine on oluline osa suureks kasvamisest.
10. Vanemad peaksid lastelt küsima nõusolekut jälgimisäppide kasutamiseks.
11. Laps peab teadma, et vanem tema liikumisi jälgib.
12. Vanematel on õigus oma lapsi kontrollida, kus ja kellega tema laps aega veedab.
13. Vanemate kohustus on tagada lapse turvalisus. Kui lapse jälgimine tagab selle, et ta on igal õhtul turvaliselt oma elukohas, siis on jälgimine igati õigustatud.
14. Vanematel on kohustus kaitsta oma lapsi nende endi eest ka siis, kui nad kaitset ei soovi.
15. Tänu GPS jälgimisele saab vanem oma lapse asukohast kiire ülevaate ja võib rahulikumalt hingata.
16. Lähedase inimese tegevustega pidevalt kursis olemine võib meelerahu asemel tuua kaasa sootuks rohkem muresid.
17. Jälgimisäpid loovad olukorra, kus kontroll asendab hoolitsust.
18. See, et vanemad tahavad teada, kus nende lapsed on ja millega nad tegelevad, on loomulik.
19. Ma olen üllatunud, et nii vähesed vanemad jälgivad oma lapse asukohta.
20. Jälgimistehnoloogiad ei saa iial asendada vanemate tähelepanu.
21. Ma arvan, et head vanemad jälgivad mõne rakenduse abil, kus nende laps asub.
22. Lapsed püüavad leida viise, kuidas vanemlikust kontrollist mööda hiilida.
23. Jälgimine võib anda tagasilöögi: lapsed võivad hakata veelgi enam varjama oma tegevusi.
24. Tehnoloogia loob vanemale pettekujutelma kontrollist – tegelikkuses võib laps sellest lihtsasti kõrvale hoiduda.
25. Tehnoloogiafirmad lõikavad vanemate hirmude pealt kasu, luues erinevaid jälgimisäppe.

26. Jälgimistehnoloogia abil kogutavad andmed võivad kaasa tuua märkimisväärseid privaatsusriske.

Lisa 5. Koodipuu

Lastevanemate ja noorte täiskasvanute kogemused ja praktikad jälgimise rakenduste kasutamisel

- olukorrad, kus praegu kasutatakse
- saadav kasu
- esimest korda kasutamine
 - kelle idee oli rakendust kasutada
- kasutusel olev rakendus
 - rakenduse valiku põhjused
 - põhjendus rakenduse kasutama hakkamiseks
 - kaua kasutanud
 - probleemid rakendusega
- vastastiku jälgimine

Lastevanemate ja noorte täiskasvanute suhtumine laste jälgimisse

- privaatsus ja õigused
- laps peab teadma/kas laps peab mõistma
- noorte täiskasvanu arvamus jälgimisest
- lapsevanema arvamus jälgimisest
- jälgimise lõpetamine
- noorte täiskasvanu käitumise muutumine rakenduse kasutamise ajal
- mõtlemine privaatusriskidele/kogutavatele andmetele
 - interpersonaalse privaatsuse riive
 - lepingu üldtingimused
 - asukoha varjamine
 - kogemus asukoha varjamisest

Laste arvamus asukoha jälgimisse vanemate hinnangul

- kasutamise vajaduse põhjendamine
- kuidas laps teada sai

Perekonna suhtlusmustrid

- noorte täiskasvanu vanus
- elukorraldus
 - elavad koos või eraldi
 - kui kaua eraldi
- kas vanemal on õigus kõike teada

- kui palju noor täiskasvanu räägib enda tegemistest
- kui tihti suheldakse
- mis kommunikatsioonikanaleid- ja vahendeid kasutatakse suhtlemiseks
- kehtestatud reeglid

Jälgimise negatiivsed ja positiivsed aspektid

- positiivsed aspektid
 - konkreetne lugu
 - rakenduse muud kasutegurid
- negatiivsed aspektid
 - konkreetne lugu

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kelli Aia,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „**Jälgimisrakenduste kasutamine peredes: noorte täiskasvanute ja nende vanemate arvamused ja kogemused**“, mille juhendaja on professor Andra Siibak, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kelli Aia

30.05.2022